

Liisa Kyheröinen
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan
ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK)
Opinnäytetyö, 2020

”IHAN KU OIS JULKKIS”

Erityisopetuksen pienryhmissä opiskelevien lasten ja heidän huoltajiensa kokemuksia lasten osallisuudesta koulussa

TIIVISTELMÄ

Liisa Kyheröinen

”Ihan ku ois julkkis”. Erityisopetuksen pienryhmissä opiskelevien lasten ja heidän huoltajiensa kokemuksia lasten osallisuudesta koulussa.

53 s., 8 liitettä

Kevät 2020

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkinto

Sosionomi (AMK)

Opinnäytetyön työelämäyhteistyökumppanina toimi eräs eteläsuomalainen peruskoulu. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää kyseisen koulun erityisopetuksen pienryhmissä opiskelevien oppilaiden ja heidän huoltajiensa kokemuksia lasten osallisuudesta koulussa. Tavoite oli saada lasten ja huoltajien ääni kuuluviin. Opinnäytetyön tavoitteena oli myös tuottaa tietoa, jota työelämäyhteistyötahokoulun erityisluokanopettajat ja koulun rehtori voisivat hyödyntää tulevaisuudessa suunnitellessaan opetusta ja muuta koulun toimintaa.

Teoreettinen viitekehys käsittelee suomalaista koulutusjärjestelmää, osallisuutta, yhteisöllisyyttä sekä koulun tarjoamaa tukea oppimiseen ja koulunkäyntiin. Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Aineisto kerättiin lasten haastatteluiden ja huoltajille suunnatun kyselylomakkeen avulla. Haastatteluihin osallistui seitsemän 5.–9.-luokkalaista oppilasta ja kyselyyn vastasi 11 oppilaiden huoltajaa. Analyysimenetelmänä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Tulosten perusteella oppilaat saavat vaikuttaa koulussa välitunteihin sekä erikoispäivien sisältöihin ja ajankohtiin. Ystävillä koetaan olevan erityinen merkitys koulunkäynnissä. Sekä oppilaat että huoltajat kokevat koko koulun yhteiset tapahtumat tärkeinä yhteisöllisyyttä vahvistavina tekijöinä. Tärkeänä nähdään ajatus yhdestä isosta koulusta. Tulosten perusteella suurin osa oppilaiden huoltajista on tyytyväisiä lastensa vaikuttamismahdollisuuksiin ja osallisuuden toteutumiseen koulussa. Huoltajien mielestä mahdollisia esteitä tai haasteita lasten osallisuuden toteutumiselle koulussa ovat ajanpuute sekä lapsen erityisyys.

Asiasanat: Erityisopetus, Kolmiportainen tuki, Osallisuus, Yhteisöllisyys, Peruskoulu

ABSTRACT

Liisa Kyheröinen

“I feel like a celebrity”. The experiences of participation in school of pupils studying in special education and of their guardians.

53 p., 8 appendices

Spring, 2020

Diakonia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree programme in Social Services

Bachelor of Social Services

The purpose of this thesis was to research students' and their guardians' experiences of students' participation in school. One aim of this thesis was to help the students with the need for special support and their guardians make their voices heard. Another aim was to produce information which teachers of special education and the headmaster of the school could use in the future when they are planning lessons and other school activities.

The partner in this thesis was a comprehensive school in Southern Finland. This thesis was based on academic literature and reliable internet sources. This thesis is a qualitative study. The material for the study was collected by interviewing students and giving their parents a questionnaire. Both the interviews and the questionnaire were about the respondents' experiences of children's participation in school. Seven 5th–9th graders in special education were interviewed and 11 parents of these students answered the questionnaire. The method of analysis used was content analysis.

The results showed that students could have an influence on the content of special days and when they were held. Students also expressed that they could choose how they wanted to spend their breaks. The results also showed that having a friend at school had a special impact on how going to school was experienced. Students and guardians described that events that are celebrated with the whole school were the key element in building and strengthening the community at school. They felt that the most important thing is to see their school as one and united.

Results showed that most of the students' guardians were happy with how well their children could make decisions during their school days and with the level of children's participation at school. The guardians thought that the main obstacles and challenges for their children to be able to participate at school were the lack of time and their children's special needs.

Keywords: Special needs education, Three-step support, Participation, Community, Comprehensive school

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 PERUSKOULU	6
2.1 Suomalainen peruskoulu.....	6
2.2 Virallinen ja epävirallinen koulu.....	7
3 ERITYISEN TUEN TARVE	9
3.1 Lapsi, joka tarvitsee erityistä tukea	9
3.2 Oppimisen ja koulunkäynnin tuki.....	10
4 OSALLISUUS	13
4.1 Osallisuus käsitteenä	13
4.2 Osallisuus koulussa	15
4.3 Osallisuuden esteitä koulussa.....	17
5 YHTEISÖLLISYYS.....	19
5.1 Yhteisöllisyys käsitteenä	19
5.2 Yhteisöllisyys koulussa	19
6 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	21
7 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN.....	22
7.1 Toimintaympäristö ja kohdejoukko	22
7.2 Laadullinen tutkimus	23
7.3 Aineiston kerääminen.....	23
7.4 Aineiston analysointi	27
8 TULOKSET	30
8.1 Oppilaiden kokemuksia osallisuudesta koulussa	30
8.2 Huoltajien kokemuksia lastensa osallisuudesta koulussa	38
9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMISIDEAT	43
10 POHDINTA	47
10.1 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	47

10.2 Tutkimusmenetelmän ja toteutuksen arviointi	49
10.3 Opinnäytetyön prosessi ja ammatillinen kasvu	51
LÄHTEET	54
LIITE 1. Saatekirje lapsen huoltajille	62
LIITE 2. Huoltajien suostumus lapsen haastatteluun	63
LIITE 3. Teemahaastattelurunko	64
LIITE 4. Saatekirje kyselylomakkeen liitteeksi.....	66
LIITE 5. Kyselylomake huoltajille	67
LIITE 6. KESY-menetelmä haastatteluiden tukena	68
LIITE 7. Kuvataulut	69
LIITE 8. Esimerkki analyysistä	73

1 JOHDANTO

Perusopetuksen opetussuunnitelman mukaan koulun tehtävä on vahvistaa jokaisen oppilaan osallisuutta ja koulussa kunnioitetaan oppilaiden oikeutta vaikuttaa päätöksentekoon ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti (Opetushallitus 2016, 24). Opetuksen järjestäjän tulee huolehtia siitä, että kaikilla oppilailla on mahdollisuus osallistua koulun toimintaan ja kehittämiseen (Opetushallitus. Koulutus ja tutkimus. Oppilaan oikeudet ja velvollisuudet perusopetuksessa).

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan jokaisella lapsella on oikeus ilmaista omat mielipiteensä häntä koskevissa asioissa ja ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Sopimus edellyttää myös edistämään lapsen osallisuutta. (Unicef. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, 4, 11). Aikuisilla on suuremmat mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä kuin lapsilla. Lapsi tarvitsee aikuisia saadakseen osallisuuden kokemuksia. (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015, 11.) Lasten kohdalla, jotka tarvitsevat erityistä tukea, aikuisten rooli korostuu entisestään.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää erään eteläsuomalaisen peruskoulun erityisopetuksen pienryhmissä opiskelevien oppilaiden ja heidän huoltajiensa kokemuksia lasten osallisuudesta koulussa. Tavoite oli saada lasten ja huoltajien ääni kuuluviin. Tutkimuskysymyksiä muodostui kaksi: ”Minkälaisia osallisuuden kokemuksia erityisen tuen tarpeessa olevilla lapsilla on koulusta?” ja ”Minkälaisia kokemuksia erityisen tuen tarpeessa olevien lasten huoltajilla on lasten osallisuudesta koulussa?”.

Lasten ja nuorten osallisuus on yhteiskunnallisesti hyvin merkittävä ja ajankohtainen aihe. Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmassa korostuvat yhdenvertaisuuden edistäminen, eriarvoisuuden torjunta ja osallisuus. Yksi hallitusohjelman tavoitteista onkin nuorten osallisuuden kasvaminen. (Valtioneuvosto 2019. 144, 159, 175.) Suomessa pyritään luomaan lapsen oikeuksia kunnioittavaa yhteiskuntaa Lapsistrategia 2040:n avulla. Tällä hetkellä valmisteilla oleva Lapsistrategia pohjautuu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen. Sen yhtenä

tavoitteena on lasten, nuorten ja lapsiperheiden osallisuuden lisääminen. (Sosi-
aali- ja terveysministeriö. Hankkeet ja säädösvalmistelu. Lapsistrategia.) Suo-
messa nuorten osallisuutta pyritään edistämään myös muun muassa nuorisolain
(L 1285/2016) avulla. Idea opinnäytetyöhön lähti omasta mielenkiinnosta aihetta
kohtaan. Koska osallisuus on subjektiivinen kokemus, halusin tuoda lasten oman
äänen kuuluviin. Lasten kokemusmaailman lisäksi minua kiinnosti tietää, millaisia
kokemuksia lasten huoltajilla on lastensa osallisuudesta koulussa. Tutkimusai-
neiston keräsin lasten haastatteluiden ja huoltajille suunnatun kyselylomakkeen
avulla.

Opinnäytetyön työelämäyhteistyökumppanina toimi eräs eteläsuomalainen pe-
ruskoulu, jossa toimii tällä hetkellä 11 pienryhmää. Pienryhmissä opiskelee lapsia
ja nuoria, joilla on laaja-alaisia oppimisen vaikeuksia. Monella oppilaalla on myös
puheen tuottamisen ja ymmärtämisen vaikeuksia, jonka vuoksi käytin kuvia haas-
tatteluiden apuna. Työelämäyhteistyötahokoulun pienryhmien opettajat sekä
koulun rehtori voivat hyödyntää opinnäytetyöstä saatuja tuloksia suunnitelles-
saan opetusta ja muuta koulun toimintaa.

2 PERUSKOULU

2.1 Suomalainen peruskoulu

Suomen koulutusjärjestelmä muodostuu eri koulutusasteista, jotka ovat varhaiskasvatus, esiopetus, yleissivistävä perusopetus, toisen asteen koulutus sekä korkea-asteen koulutus. Pääsääntöisesti vain alemman asteen suorittanut voi edetä seuraavalle koulutusasteelle. Reittejä opintojen suorittamiseen on kuitenkin monia. (Opetus- ja kulttuuriministeriö. Suomen koulutusjärjestelmä.) Lapsen varhaisilla vuosilla on suuri merkitys oppimisen sekä elämänpolun kannalta. Varhaiskasvatus onkin koko koulutusjärjestelmän perusta. Se kattaa ikävuodet 0–6. Lapsen varhaiskasvatus voidaan järjestää päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai esimerkiksi kerhossa avoimena varhaiskasvatustoimintana. Huoltajat päättävät osallistuuko lapsi varhaiskasvatukseen vai ei. (Opetushallitus. Koulutus ja tutkimus. Varhaiskasvatus.) Oppivelvollisuutta edeltävänä vuonna lapset saavat maksutonta esiopetusta. Jokaisen lapsen on pakko osallistua esiopetukseen tai muuhun vastaavaan toimintaan. Sen tavoitteena on vahvistaa kehityksen ja oppimisen edellytyksiä. (Opetushallitus. Varhaiskasvatus. Mitä on esiopetus.) Yleissivistävä perusopetus kestää yhdeksän vuotta ja on kaikille pakollinen. Toisen asteen koulutukseen kuuluvat lukiokoulutus ja ammatillinen koulutus. Korkea-asteen koulutusta voi saada sekä korkeakouluissa että yliopistoissa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö. Suomen koulutusjärjestelmä.)

Perusopetuslain (628/1998) mukaan kaikilla vakinaisesti Suomessa asuvilla lapsilla on oppivelvollisuus, joka alkaa sinä vuonna, kun lapsi täyttää seitsemän vuotta. Oppivelvollisuus päättyy, kun sen alkamisesta on kulunut 10 vuotta tai kun perusopetuksen oppimäärä on suoritettu. Mikäli lapsen vammaisuuden tai sairauden perusteella nähdään, ettei perusopetuksen tavoitteita ole mahdollista saavuttaa yhdeksässä vuodessa, alkaa oppivelvollisuus vuotta aikaisemmin. Tällöin oppivelvollisuus kestää 11 vuotta. Velvollisuuden lisäksi jokaisella Suomessa vakinaisesti asuvalla lapsella on oikeus saada maksutonta opetussuunnitelman mukaista opetusta (Opetushallitus. Koulutus ja tutkimus. Oppilaan oikeudet ja velvollisuudet perusopetuksessa).

Perusopetuksen tavoitteena on opettaa tarpeellisia tietoja ja taitoja sekä tukea oppilaiden kasvua ihmisinä ja yhteiskunnan jäseninä. Perusopetuksen sisältöä määrittää opetuksen ohjausjärjestelmä, johon kuuluvat lakien ja asetusten lisäksi kansallinen sekä paikallinen opetussuunnitelma. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden tehtävä on opetuksen tasa-arvoisuuden varmistaminen. Jokaisen kunnan on laadittava oma paikallinen opetussuunnitelma kansallisen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. (Salminen & Annevirta 2014, 333–336.)

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2019 Suomessa oli 2 187 toiminnassa olevaa peruskoulua. Niissä opiskelevien oppilaiden määrä oli samana vuonna 550 400. Peruskoulut olivat aikaisempiin vuosiin verrattuna useammin vuosiluokat 1–9 käsittäviä yhtenäiskouluja. (Tilastokeskus. Tilastot. Peruskoulujen määrä jatkoivat laskuun, oppilaitoksen aiempaa suurempia.)

2.2 Virallinen ja epävirallinen koulu

Koulu on oppimiseen tähtäävää oppilaiden ja opettajien välistä toimintaa. Se on valtakunnallisen ja paikallisen opetussuunnitelman sekä arvioinnin ohjaamaa toimintaa. Nuorten näkökulmasta koulua on tarkasteltava myös paikkana, jossa tavataan ystäviä ja luodaan uusia ihmissuhteita. (Kiilakoski 2012, 10.) Nuoruus on yksi merkityksellisimmistä vaiheista ihmisen elämänkaareissa. Nuoruudessa luodaan pohjaa aikuisiän hyvinvoinnille, mielenterveydelle ja elämäntaidoille. (Leskisenoja & Sandberg 2019, 9.) Koulu on paikka, jossa koetaan esimerkiksi ulkonäköpaineita ja rakennetaan omaa minäkuvaa. Nuorten keskinäistä vuorovaikutusta tapahtuu välitunneilla, ruokailussa ja koulumatkoilla. (Kiilakoski 2012, 10.)

Koulu voidaan jakaa viralliseen ja epäviralliseen kouluun. Jaottelun avulla koulua voidaan tutkia muutenkin kuin oppituntien aikana. Viralliseen kouluun kuuluvat opetussuunnitelmat, viralliset asiakirjat, koulun säännöt, oppikirjat ja muu materiaali sekä opetuksen sisällöt ja menetelmät. Myös oppilaiden ja opettajien välinen hierarkia ja opetukseen liittyvä luokkahuonevuorovaikutus kuuluvat

viralliseen kouluun. (Kiilakoski 2012, 11.) Myös arviointi on olennainen osa virallista koulua. Suomessa voimassa olevan oppivelvollisuuden vuoksi koulu on olemukseltaankin virallinen. Koulu on pakollinen ja sitä on käytävä. (Paju 2011, 19.)

Epävirallinen koulu puolestaan tarkoittaa epävirallista vuorovaikutusta oppitunneilla ja niiden ulkopuolella. Opettajien lempinimet ja maine oppilaiden keskuudessa ovat osa epävirallista koulua. (Paju 2011, 20.) Epäviralliseen kouluun kuuluu myös oppilaskulttuurit ja erilaiset epäviralliset hierarkiat. Jako virallisen ja epävirallisen koulun välillä ei ole yksiselitteinen, sillä asiat limittyvät ja liittyvät toisiinsa. Esimerkiksi luokkahuone saattaa sisältää sekä virallisen että epävirallisen koulun elementtejä, jos oppilaat keskustelevat omista opetukseen liittymättömistä asioistaan kesken opetuksen. (Kiilakoski 2012, 11.)

3 ERITYISEN TUEN TARVE

3.1 Lapsi, joka tarvitsee erityistä tukea

Kaikki lapset ovat yksilöitä, joilla on omia vahvuuksia, voimavaroja ja tuen tarpeita. Joidenkin lasten kohdalla tarpeet ovat suurempia kuin toisilla, jolloin he tarvitsevat enemmän tukea. (Kurvinen ym. 2013.) Kalliomaa-Puha ja Tillman (2016, 322) määrittelevät erityislapseksi lapsen, joka tarvitsee ikätasoaan enemmän erityistä hoitoa.

Hujalan (2011, 7) mukaan lapsista, jotka tarvitsevat erityistä tukea, puhutaan myös vammaisina lapsina. Kaikki erityisen tuen tarpeessa olevat lapset eivät kuitenkaan ole vammaisia, eivätkä kaikki vammaiset lapset tarvitse erityistä tukea (Moberg ym. 2015). Erityisen tuen käsitettä käytetään etenkin varhaiskasvatuksen ja koulumaailman piirissä. Erityisen tuen tarpeiden ja vammaisuuden taustalla voi olla synnynnäistä, myöhemmällä iällä todettua tai tapaturman aiheuttamaa vammaisuutta. (Hujala 2011, 7.) Vammaisuus on käsitteenä muuttuva ja aina sidoksissa ympäröivään yhteisöön, kulttuuriin ja asenteisiin (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Vammaispalvelujen käsikirja. Vammaisuus). YK:n vammais-sopimuksessa vammaisiksi ihmisiksi katsotaan ne henkilöt, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysmääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan tasavertaisesti muiden kanssa (Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja). Nykyisin vammaisuutta pidetään siis ennen kaikkea yhteiskunnan rakenteisiin liittyvänä epäkoh-tana, eikä yksilön ominaisuutena (Kuosma 2018, 19).

Hujalan (2011) mukaan lapsi, jolla on erityisen tuen tarpeita tai lapsi, jolla on vamma, on aina ensisijaisesti lapsi ja oman elämänsä aktiivinen toimija. Kaikilla lapsilla on oikeus oppia ja kasvaa omien edellytystensä mukaisesti. Lapsilla on myös oikeus ikätasonsa mukaiseen elämään, lepoon, leikkiin, kaverisuhteisiin ja vapaa-aikaan. (Hujala 2011, 5.) Jokaisella lapsella tulee olla mahdollisuus

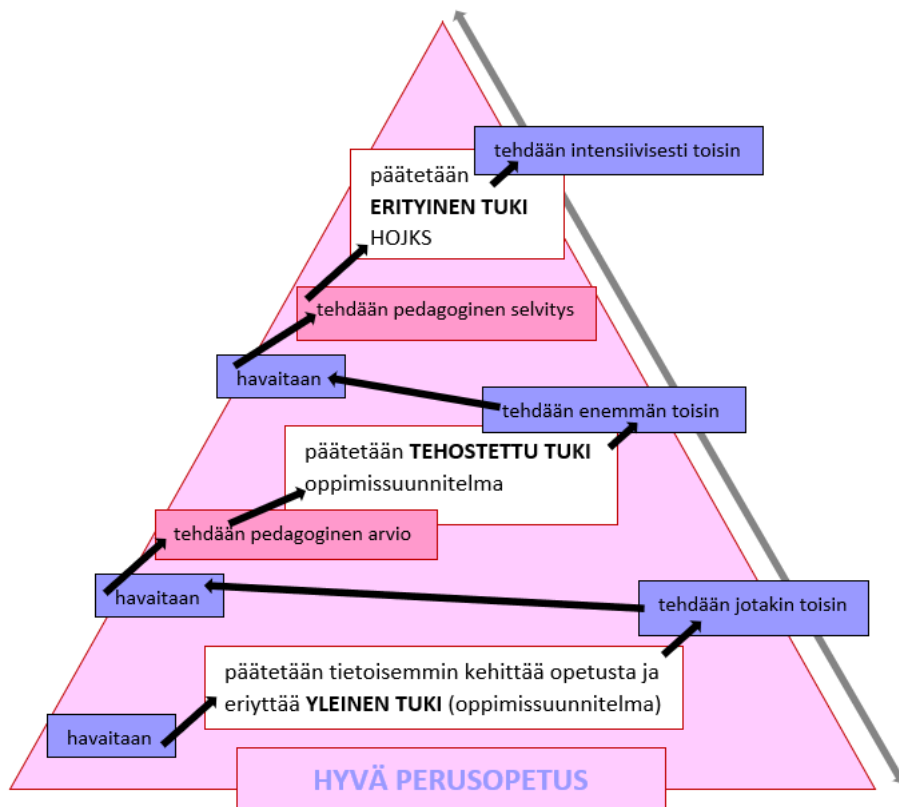
osallistua ja vaikuttaa häntä koskeviin päätöksiin. Joskus lapsen kuulemisen esteenä voivat olla aikuisten uskomukset siitä, ettei lapsi kykene ymmärtämään asiaa tai kommunikaatio nähdään ongelmaksi. Edellä mainitut eivät kuitenkaan saisi olla esteenä lapsen mielipiteiden ja ajatusten selvittämiseksi. (Pollari 2011, 8.)

3.2 Oppimisen ja koulunkäynnin tuki

Yhä useammat lapset ja nuoret tarvitsevat erityistä tukea opiskeluun ja koulunkäyntiin. Syynä tuen tarpeeseen voivat olla esimerkiksi oppimisen, tarkkaavaisuuden tai sosiaalisen sopeutumisen vaikeudet. (Lämsä 2013, 135.) Viimeisten vuosikymmenten aikana erityisopetuksessa on tapahtunut voimakasta kehitystä. Aikaisemmin jako erityisoppilaiden ja muiden oppilaiden välillä oli jyrkkä. Kaikki erityisoppilaat olivat eritettynä omissa ryhmissään. (Verkkopalvelu kehitysvammaisuudesta. Arki ja palvelut. Erityisopetus.) Nykyään tavoiteltava tilanne on kuitenkin inklusio, jossa ajatuksena on tasa-arvo ja yhteinen koulu kaikille. Inklusiossa oppilas saa käydä omaa lähikouluun ja kaikki hänen tarvitsemansa tuki tuodaan hänen luo tavalliselle luokalle. Kaikille lapsille ja nuorille tavallinen iso, yhden opettajan luokka, ei kuitenkaan ole paras tapa toteuttaa opetusta. Joskus lapselle sopivampi paikka saattaa olla esimerkiksi pieni ja turvallinen erityisluokka, jossa hänen tarpeensa tulee parhaiten huomioiduiksi. Suomessa oppilas voi saada erityisopetusta joko kokonaan erityisluokalla, osittain erityisluokalla ja osittain yleisopetuksen puolella tai kokonaan yleisopetuksen puolella (Takala 2016, 15–20.)

Perusopetuslain (L 628/1998) mukaan oppilaalla on oikeus saada opetussuunnitelman mukaisen opetuksen lisäksi oppilaanohjausta sekä riittävää oppimisen ja koulunkäynnin tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Oppimisen sekä koulunkäynnin vaikeuksia pyritään ennaltaehkäisemään muun muassa opettajien yhteistyöllä, eriyttämällä opetusta ja opetusryhmiä joustavasti muuntelemalla. Oppimisen ja koulunkäynnin tuki jakautuu kolmeen tasoon, jotka ovat yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki. Tätä jakoa kutsutaan kolmiportaiseksi tueksi (Kuvio 1.). Näistä kolmesta tuen tasosta on mahdollista saada vain yhden tasoista tukea

kerrallaan. Oppilaan on kuitenkin mahdollista saada perusopetuksessa säädeltyjä tukimuotoja kaikissa tuen tasoissa joko yksittäin tai samanaikaisesti toisiaan täydentävinä. Näitä tukimuotoja ovat esimerkiksi tukiopeus, osa-aikainen erityisopetus, tulkitsemis- ja avustajapalvelut sekä erilaiset apuvälineet. (Opetushallitus 2016, 61–62.)

KUVIO 1. Kolmiportaisen tuen malli (mukaillen Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012, 26)

Oppimisen ja koulunkäynnin kolmesta tuen tasosta ensimmäinen on yleinen tuki, jota annetaan heti tuen tarpeen ilmetessä. Se tarkoittaa usein yksittäisiä pedagogisia ratkaisuja sekä ohjaus- ja tukitoimia, joita ovat esimerkiksi tukiopeus, ohjaus ja osa-aikainen erityisopetus. Lukuun ottamatta erityisen tuen päätöksen perusteella annettavaa erityisopetusta sekä oppiaineiden määrien yksilöllistämistä, yleisen tuen aikana voidaan käyttää kaikkia perusopetuksen tukimuotoja. Osana yleistä tukea voidaan tarvittaessa hyödyntää tehostettua tukea varten laadittavaa oppimissuunnitelmaa soveltuvilta osin. Yleinen tuki ei kuitenkaan edellytä erityisiä tutkimuksia tai päätöksiä. (Opetushallitus 2016, 63.)

Seuraava tuen taso on tehostettu tuki. Tehostettua tukea on annettava oppilaalle, joka tarvitsee oppimiseen ja koulunkäyntiin säännöllistä tukea tai useampia tukimuotoja samanaikaisesti. Tehostetun tuen aloittaminen edellyttää kirjallisen pedagogisen arvion tekemistä, jonka oppilaan opettaja tai opettajat laativat yhdessä. Se on pitkäjänteisempää ja vahvempaa kuin yleinen tuki ja sitä annetaan silloin kun yleinen tuki ei riitä. Tehostettua tukea on annettava niin pitkään kun oppilas sitä tarvitsee. Myös tehostetun tuen aikana voidaan käyttää kaikkia perusopetuksen tukimuotoja, lukuun ottamatta erityisen tuen päätöksen perusteella annettavaa erityisopetusta ja oppiaineiden oppimäärien yksilöllistämistä. Tehostettu tuki toteutetaan opettajien sekä muun henkilöstön yhteistyönä ja annettu tuki on kirjattava oppimissuunnitelmaan. Yhteistyö oppilaan ja hänen huoltajansa kanssa korostuu ja oppilaan oppimista sekä koulunkäyntiä tulee säännöllisesti seurata ja arvioida tehostetun tuen aikana. Mahdolliset muutokset on päivitettävä oppimissuunnitelmaan. (Opetushallitus 2016, 63.)

Mikäli tehostettu tuki ei riitä tukemaan oppilaan kasvun, kehityksen ja oppimisen tavoitteiden saavuttamista, annetaan hänelle erityistä tukea. Erityinen tuki koostuu erityisopetuksesta sekä muusta oppilaan tarvitsemasta ja perustuslakiin perustuvasta tuesta. Nämä muodostavat järjestelmällisen kokonaisuuden. Erityisen tuen tarpeessa olevalle oppilaalle on tehtävä pedagoginen selvitys ja siihen perustuva erityistä tukea koskeva hallintopäätös. Pedagogisen selvityksen lisäksi tulee tarvittaessa hankkia muita lausuntoja, kuten psykologinen tai lääketieteellinen lausunto. Erityistä tukea varten oppilaalle on laadittava henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma, HOJKS. HOJKS on kirjallinen suunnitelma, josta tulee ilmi oppilaan oppimisen ja koulunkäynnin tavoitteet, sisällöt, opetusjärjestelyt, pedagogiset menetelmät sekä oppilaan tarvitsema tuki ja ohjaus. Se laaditaan pedagogisen selvityksen ja erityisen tuen päätöksen sisältöihin perustuen yhteistyössä oppilaan ja hänen huoltajansa kanssa. Erityinen tuki voidaan järjestää joko yleisen tai pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä ja oppilas voi opiskella joko oppiaineittain tai toiminta-alueittain. (Opetushallitus 2016, 65–67.)

4 OSALLISUUS

4.1 Osallisuus käsitteenä

Osallisuus on tunne tai kokemus siitä, että omilla teoilla ja mielipiteillä on vaikutusta. Se on myös ennen kaikkea kokemus siitä, että kuuluu johonkin. (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015, 8.) Ihminen kokee kuuluvansa yhteiskuntaan ja yhteisöihin esimerkiksi työn ja harrastusten kautta. Kokemus osallisuudesta muodostuu pienistä arjen asioista, kuten kuulluksi tulemisesta, sosiaalisista suhteista sekä omien asioiden päättämisestä. Osallisuudessa on kyse myös turvallisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta (Särkelä-Kukko 2014, 36–49.) Osattomuus, ulkopuolisuus ja syrjäytyminen ovat osallisuuden vastakohtia (Nurmi 2011, 6).

Käsitettä osallisuus ja osallistuminen käytetään keskustelussa usein rinnakkain. Tapahtumiin, vapaa-ajan toimintaan ja päätöksentekoon osallistuminen voivat olla esimerkkejä osallistumisesta. (Särkelä-Kukko 2014, 34–35.) Meriluoto ja Marila-Penttinen (2015, 9) kuvaavat osallisuutta ja osallistumista kehänä, jossa molemmat ruokkivat toisiaan. Kun ihminen tuntee kuuluvansa joukkoon ja kokee omien mielipiteidensä arvokkuuden, hän todennäköisemmin osallistuu toimintaan ja kokee itsensä osalliseksi. Eli tällöin osallisuuden kokemus johtaa osallistumiseen. Mutta toisaalta, kun ihminen osallistuu johonkin toimintaan, hän huomaa omien mielipiteidensä sekä tekojensa vaikutukset ja näin kiintyy yhteisöönsä tiukemmin.

Osallistumisen lisäksi osallisuuskäsitteeseen liittyy osallistaminen. Osallistamisella ihmisiä pyritään aktivoimaan osallistumaan johonkin ja saamaan osallisuuden kokemuksia. Osallistamisessa halu ja tarve osallisuuteen syntyvät ulkopuolelta, eikä osallistujilta itseltään. (Särkelä-Kukko 2014, 35.)

Osallisuuteen liittyy myös sosiaalinen osallisuus. Sosiaaliselle osallisuudelle ei ole vakiintunutta määritelmää, mutta sitä käytetään yleisesti syrjäytymisen vastakohtana. Sosiaalisen osallisuuden juuret ovat yhteiskuntatieteellisessä teoriassa. Sosiaalipoliittisesta näkökulmasta tarkasteltuna sosiaalinen osallisuus nähdään

valtion velvollisuutena mahdollistaa ja tukea kansalaisten osallistumista yhteiskuntaan. Yleensä sosiaalinen osallisuus kuvataan kuitenkin sosiaalisessa vuorovaikutuksessa syntyvänä tunneperäisenä, henkilökohtaisena tai subjektiivisena ilmiönä. Tärkeää on yhteenkuuluvuuden tunne ja kokemus siitä, että voi vaikuttaa oman elämänsä kulkuun. Sosiaalista osallisuutta voidaan edistää, mutta sitä ei voida mitata tai määritellä ulkopuolelta. Ihmisten henkilökohtaiset kokemukset osallisuudesta ja osattomuudesta vaihtelevat henkilöiden välillä. (Leemann & Hämmäläinen 2016, 589–590.)

Yksi tapa hahmottaa lasten osallisuuden toteutumista on käyttää apuna erilaisia osallisuuden porrastus- ja tasomalleja (Leinonen 2014, 21). Roger Hart (1992) on laatinut osallisuuden porrasmallin. Kyseisessä mallissa lasten osallisuuden taso määräytyy sen mukaan, kuinka paljon lapsille annetaan tietoa toiminnasta, kenen aloitteesta ja kenen suunnitelmien mukaan toiminta etenee ja ketkä ovat päättämässä asioista. Lasten osallisuuden taso toteutuu sitä korkeammalla tasolla, mitä enemmän lapsilla on tietoa toiminnan taustoista sekä todellisista tavoitteista ja mitä enemmän he voivat määritellä toimintaa ja omaa osuuttaan siinä. Hartin malli koostuu kahdeksasta askelmasta, joista kolmea alinta askelmaa ei pidetä varsinaisesti osallisuuteen kuuluvina. Niissä korostuvat aikuisista lähtöisin oleva lasten mukaan ottaminen ja näennäinen lasten kuuleminen. Keskivaiheen askelmilla lapsilla on enemmän vaikutusvaltaa ja heidän mielipiteitänsä otetaan laajemmin huomioon. Kaikista ylimmillä askelmilla lapset pääsevät mukaan päätöksentekoon ja voivat itse suunnitella omia projektejaan, joissa aikuiset ovat tukena. (Turja 2011, 27.) Hartin (1992, 11) mukaan lapsilla tulisi olla oikeus valita oma osallisuutensa taso. Hän korostaa, ettei aina ole tarkoitus tavoitella mahdollisimman korkeaa tasoa, vaan lapsen annetaan itse valita oma aktiivisuuden tasonsa ja osallistua toimintaan omien kykyjensä mukaisesti.

Harry Shier (2001) on kehittänyt Hartin porrasmallin pohjalta polkuja osallisuuteen- mallin, jossa osallisuutta tarkastellaan aikuisen ja lapsen välisen vuorovaikutuksen kautta (Leinonen 2014, 21). Se koostuu viidestä osallisuuden askelmasta. Ensimmäinen askelma on lapsen kuuleminen, jossa aikuisilla on velvollisuus varmistaa, että lapsella on mahdollisuus ilmaista itseään ja tulla kuulluksi. Puheen lisäksi aikuisen tulisi havainnoida myös nonverbaalisia viestejä, kuten

ilmeitä ja eleitä. Toinen askelma on lapsen tukeminen mielipiteiden ilmaisussa. Kuuntelemisen lisäksi tulee pohtia sitä, miksi lapset eivät ilmaise mielipiteitään ja miten aikuiset voisivat mahdollistaa sen. Tällöin aikuisilla tulee olla riittävät resurssit ja tahto tukea lasta ilmaisemaan omia näkemyksiään ja mielipiteitään. Shierin polun kolmannella tasolla on lasten mielipiteiden huomioon ottaminen. Aikuisen ei ole tarkoitus toimia lapsen käskytettävänä, eikä aikuisen kuulu toteuttaa kaikkia lasten toiveita. Ajatus on, että aikuinen reagoi lapsen mielipiteisiin ja perustelee, minkä takia jokin näkemys toteutetaan käytännössä mutta toinen taas ei. Neljännellä askelmalla lapset otetaan mukaan päätöksentekoprosessiin. Eli aikuiset ja lapset pohtivat yhdessä päätettävästä asiasta. Neljännellä tasolla päätöksen tuoma vastuu pysyy kuitenkin yhä aikuisilla. Kun lapset otetaan mukaan päätöksentekoprosessiin, on heidän helpompi sitoutua tehtyihin päätöksiin. Viidennellä tasolla päätöksentekoprosessin vastuu jakautuu myös lapsille. Vastuu ei kuitenkaan ole vain lapsilla, vaan aikuisten tehtävä on tukea lapsia vastuun kantamisessa. (Shier 2001, 107–117.)

4.2 Osallisuus koulussa

Koulut ovat muun muassa työpaikkojen ja harrastusten lisäksi tärkeitä osallisuuden vahvistajia (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Hyvinvointi- ja terveyserot. Osallisuus). YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (Unicef. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, 4) mukaan lapsuus on itsessään arvokasta, eikä vain vaihe, jossa lapsi valmistuu aikuisuutta varten. Lapsi vaikuttaa omalla osallisuudellaan ja aktiivisuudellaan ympäristöönsä ja muokkaa sitä kaikissa kehitysvaiheissaan. (Järvinen & Mikkola 2015, 13.) Osallisuus on subjektiivinen kokemus. Ei voida olettaa, että pelkkä osallistuminen toimintaan loisi osallisuuden kokemuksen. Lapsen kokemukset merkityksellisistä kohtaamisista arjessa luovat osallisuuden kokemuksia. (Leinonen 2014, 18.)

YK: lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan jokaisella lapsella on oikeus ilmaista omat mielipiteensä häntä koskevissa asioissa ja ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Sopimus edellyttää myös edistämään lapsen osallisuutta. (Unicef. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, 11.) Aikuisilla on

suuremmat mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä kuin lapsilla. Lapsi tarvitsee aikuisia saadakseen osallisuuden kokemuksia. (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015, 11.) Lapsen osallisuus muodostuu hyvin käytännöllisesti. Lapsi saa osallisuuden kokemuksia, kun hän kokee tullessa kuulluksi ja ymmärretyksi, hän saa tehdä omia valintojaan ja hänen aloitteisiinsa suhtaudutaan myönteisesti. (Järvinen & Mikkola 2015, 17.) Vastaavasti useat torjutuksi tai sivuutetuksi tulemisen kokemukset jättävät minuuteen aukkoja, jotka ovat kehittyvälle lapselle hyvin merkittäviä (Mäkelä 2011, 16–17). Lapsen osallisuus edellyttää aikuisilta mahdollisuutta keskittyä ja antaa lapselle aikaa. Se edellyttää myös kykyä kuunnella lapsen ajatuksia ja ideoita, sekä tarttua niihin. (Ahola & Pollari 2018, 7.) Ympäristö voi siis joko tukea lapsen osallisuutta, esimerkiksi tarjoamalla osallistumisen mahdollisuuksia, tai heikentää sitä (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015, 12).

Perusopetuksen opetussuunnitelman mukaan koulun tehtävä on vahvistaa oppilaiden osallisuutta sekä toimijuutta ja koulussa kunnioitetaan oppilaiden oikeutta vaikuttaa päätöksentekoon ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Yksi luonnollinen tapa, jolla voidaan vahvistaa oppilaiden osallisuutta, on ottaa oppilaat mukaan oman koulutyönsä ja ryhmänsä toiminnan suunnitteluun. Oppilaita kannustetaan osallistuminaan myös oppimisympäristön ja koulun yhteisen toiminnan kehittämiseen ja suunnitteluun. (Opetushallitus 2016, 24, 35.)

Perusopetuslain (628/1998) mukaan koululla tulee olla oppilaskunta, jonka tulee muodostua kyseisen koulun oppilaista. Oppilaskunta voi olla myös useamman koulun yhteinen. Oppilaskuntaan kuuluvat siis kaikki koulun oppilaat. Oppilaskunnan toimintaa johtaa oppilaskunnan hallitus, jonka jäsenet valitaan demokraattisesti. Oppilaskunnan toiminta edistää oppilaiden asemaa koulussa, lisää oppilaiden osallisuutta sekä vahvistaa yhteisöllisyyttä ja yhteenkuuluvuutta. Oppilaskunta on opettajien, rehtorin ja muun henkilökunnan tavoin tärkeä osa koulua. Yksi oppilaskunnan tehtävistä onkin välittää oppilaiden viestejä eteenpäin rehtorille. Oppilaskunta voi järjestää esimerkiksi erilaisia teemapäiviä ja juhlia, vaikka sen päätehtävä onkin vaikuttaminen. (Oma oppilaskunta. Oppilaskunta toimii.)

De Roiste, Kelly, Molcho, Gavin ja Gabhainn (2010, 97–99) tekemän tutkimuksen mukaan oppilaiden osallisuus koulussa on yhteydessä oppilaiden terveyteen, hyvinvointiin ja positiiviseen käsitykseen koulusta. Lasten osallisuuden vahvistamisella voi olla myös kauaskantoisia vaikutuksia. Kuulluksi tulemisen kokemusten kautta lapsi oppii, että hänen mielipiteillään on merkitystä, vaikka aina ei toimitaisikaan hänen toiveidensa mukaisesti. (Pelastakaa Lapset ry 2019, 9.) Tehokas osallisuus voi tuottaa lapselle ja nuorelle kokemuksia omasta osaamisestaan ja täten parantaa itseluottamusta. Osallisuus myös opettaa nuorille tärkeitä taitoja, kuten priorisointi- ja päätöksentekotaitoja sekä keskustelu-, neuvottelu- ja kommunikaatiotaitoja. (Turja 2011, 26.)

4.3 Osallisuuden esteitä koulussa

Sari Manninen käsittelee tutkimuksessaan (2015) Erityistä tukea tarvitsevien lasten osallisuuden haasteet koulussa – kasvattajien käsityksiä aiheita, kuten sosiaalinen osallisuus, kasvattajat, koulu, erityisen tuen tarve ja osallisuuden haasteet. Tutkimuksessaan Manninen tarkastelee kasvattajien käsityksiä siitä, millaisia haasteita ja esteitä erityisen tuen tarpeessa olevien lasten osallisuudessa on koulussa. Tutkimuksen tulosten mukaan lasten osallisuuden haasteita ovat muun muassa tiedonkulun puutteellisuus koulun sisällä sekä kodin ja koulun välillä, negatiiviset lausunnot ja erityisen tuen tarpeessa olevien lasten vähäiset mahdollisuudet vuorovaikutukseen muiden lasten kanssa. Osallisuuden esteitä tulosten mukaan puolestaan olivat esimerkiksi kiusaaminen ja väheksyntä, henkilöstön puutteelliset resurssit ja se, etteivät koulun arvot toteudu käytännössä. (Manninen 2015, 32–50.)

Kiusaaminen on äärimmäinen este osallisuuden toteutumiselle (Manninen 2014, 4–5). Koulussa syntyvät suosiohierarkiat vaikuttavat nuorten välisiin suhteisiin. Nuoret pyrkivät samanlaisuuteen ja siihen, etteivät erotu muista. (Gellin ym. 2012, 127–128.) Valtavirrasta jollain tavalla erottuvat lapset ja nuoret, kuten maahanmuuttajataustaiset ja erityisen tuen tarpeessa olevat lapset, ovat muihin verrattuna suuremmassa vaarassa joutua kiusaamisen kohteiksi (Manninen 2014, 4–5). Kiusaajat haluavat varmistua siitä, että kiusaamisen kohdetta on helppo

kiusata, eikä vaarana ole, että kiusatun ystävät kävisivät kiusaajaa vastaan. Siksi usein kiusaamisen kohteeksi joutuu lapsi, joka on arka, jo ennestään huonommassa asemassa tai jolla on vähän tai ei lainkaan ystäviä. (Kivakoulu. Vanhempien opas. Mistä kiusaaminen johtuu?) Koulussa oppilaat voivat joutua myös aikuisten syrjimiksi, mutta usein kuitenkin syrjiäjät ovat koulun muita oppilaita (Gellin ym. 2012, 127–128).

Oppimisen ja koulunkäynnin haasteiden varhainen havaitseminen on tärkeää, jotta lapselle saadaan oikeanlainen tuki (Opetushallitus. Oppimisen ja koulunkäynnin tuki). Diagnoosin myötä lapsen tai nuoren voi olla itsekin helpompi ymmärtää omia vaikeuksiaan, mutta joskus kuitenkin tieto omasta erilaisuudesta tai ongelmasta saattaa horjuttaa omaa minäkuvaa ja omanarvontuntoa. Pahimmillaan varhainen tuki aiheuttaa ulkopuolisuutta, eikä torju sitä. (Häkli, Kallio & Korhiamäki 2015, 14–15.)

Opettajalla ja luokan muilla aikuisilla tulisi olla riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia keskittyä kuuntelemaan lapsia ja heidän ideoitaan, jotta lasten osallisuus toteutuisi (Ahola & Pollari 2018, 7). Koulun henkilöstön resurssipula on yksi oppilaiden osallisuuteen heikentävästi vaikuttava seikka (Manninen 2015, 40).

5 YHTEISÖLLISYYS

5.1 Yhteisöllisyys käsitteenä

Ihminen on riippuvainen toisista ihmisistä. Vuorovaikutustilanteet ja yhteisöissä toimiminen muokkaavat ihmisen ymmärrystä itsestään. Jokainen tarvitsee tunteen, että on hyväksytysti osa jotain yhteisöä. (Nurmi 2011, 6, 20.) Osallisuus toteutuu parhaiten, kun ihminen kokee kuuluvansa johonkin yhteisöön, jossa jäsenet ovat tasavertaisia ja toimivat toisiaan kuunnellen sekä kunnioittaen. (Rouvinen-Wilenius, Aalto-Kallio, Koskinen-Ollonqvist & Nikula 2011, 50.)

Yhteisöllä tarkoitetaan jonkin asian tai alueen ympärille koostuvaa rajattua ryhmää, jolla on sosiaalinen rakenne. Yhteisöön kuuluvia yksilöitä yhdistää usein jokin yhteinen tavoite tai päämäärä. Vaikka yhteisön jäsenet toimivat tavalla tai toisella yhdessä, ei yhteisön olemassaolo ole tae yhteisöllisyyden muodostumisesta. Se vaatii jäseniltään keskinäistä luottamusta, avointa kommunikaatiota, vuorovaikutusta ja osallistumista. (Opetushallitus. Yhteisöllisyys ja kulttuurinen moninaisuus. Yhteisöllisyys.)

5.2 Yhteisöllisyys koulussa

Koulumaailmassa yhteisöllä tarkoitetaan luokkia, pienryhmiä ja muita opetusryhmiä, koko koulua, oppilaiden, vanhempien ja koulun kasvattajien kasvattajayhteisöä sekä koulun lähiympäristöä. Myöskään koulussa mikään ryhmä tai luokka ei ole automaattisesti yhteisö. Yhteisöllisyys kehittyy ja vahvistuu pienistä kouluarjen asioista, teoista ja toimintatavoista. (Salovaara & Honkonen 2011, 41.) Perusopetuksen opetussuunnitelman (2016, 43) mukaan myös välitunnit, päivänavaukset ja monenlaiset yhteiset tapahtumat ovat tärkeitä koulun yhteisöllisyyden kannalta.

Yhteisölliseen kouluun on mukava ja turvallista mennä ja siellä oppilas tuntee kuuluvansa johonkin laajempaan. Yhteisöllisyys edellyttää keskustelevaa,

neuvottelevaa ja erilaisuudet hyväksyvää ilmapiiriä. Yhden oppilaan omat tarpeet eivät määritä kaikkea, vaan muiden mielipiteitä arvostetaan ja toimitaan yhdessä. Yhteisöllisen koulun rakentuminen vaatii muun muassa aikaa, rutiineja ja pysyvyyttä. Turvallista ja yhteisöllistä koulua rakennetaan tukemalla oppilaiden keskinäistä sekä oppilaiden ja opettajien välistä vuorovaikutusta. Me-henki rakentuu yhteisistä kokemuksista, perinteistä, tapahtumista ja yhdessä tekemisestä. (Salovaara & Honkonen 2011, 42–43.)

Eri ryhmien välisiä suhteita on tarkasteltu muun muassa sisä- ja ulkoryhmäteorioilla. Sisäryhmät eli ”me-ryhmät” ovat niitä, mihin itse koetaan kuuluvan ja mihin samaistutaan. Ulkoryhmät eli ”toiset” ovat puolestaan niitä, mihin ei koeta kuuluvan. Tämä kahtia jako meihin ja heihin sekä ennakkoluulot eri ryhmien välillä, voivat johtaa oman ryhmän suosimiseen ja pahimmillaan konflikteihin ryhmien välillä. (Opetushallitus. Yhteisöllisyys ja kulttuurinen moninaisuus. Yhteisöllisyys.)

Puutteellinen tai väärä tieto lisää ennakkoluuloja. Kouluissa tulisikin jakaa tietoa muun muassa erilaisuudesta, erilaisista kulttuureista ja syrjimättömyyden periaatteista. Ryhmien välisiä suhteita voidaan parantaa muun muassa ryhmien välisellä positiivisella ja riittävän pitkäkestoisella kohtaamisella ja yhteistoiminnalla. Näiden kohtaamisten taustalla tulisi olla rehtorin, opettajien ja koko koulun henkilöstön riittävä tuki. (Opetushallitus. Yhteisöllisyys ja kulttuurinen moninaisuus. Yhteisöllisyys.)

6 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää erään eteläsuomalaisen peruskoulun erityisopetuksen pienryhmissä opiskelevien oppilaiden ja heidän huoltajiensa kokemuksia lasten osallisuudesta koulussa. Tavoitteena on saada lasten ja huoltajien ääni kuuluviin.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Minkälaisia osallisuuden kokemuksia erityisen tuen tarpeessa olevilla lapsilla on koulusta?
2. Minkälaisia kokemuksia erityisen tuen tarpeessa olevien lasten huoltajilla on lasten osallisuudesta koulussa?

7 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

7.1 Toimintaympäristö ja kohdejoukko

Opinnäytetyön työelämäyhteistyökumppani on eräs eteläsuomalainen peruskoulu. Koulussa on sekä yleisopetusta että erityisopetusta. Tämä opinnäytetyö kohdistuu erityisopetuksen pienryhmiin. Pienryhmissä tapahtuvaa erityisopetusta annetaan kaksivuotisesta esiopetuksesta 9.-luokkaan asti. Tällä hetkellä koulussa toimii yksitoista pienryhmää. Pienryhmissä opiskelee lapsia ja nuoria, joilla on laaja-alaisia oppimisen vaikeuksia. Monella oppilaalla on myös puheen tuottamisen ja ymmärtämisen vaikeuksia. Pienryhmien enimmäiskoko on perusopetuslain mukaisesti ryhmässä annettavan opetuksen mukaan kuusi tai kahdeksan oppilasta. Oppiaineittain opiskelevissa ryhmissä maksimikoko on kahdeksan oppilasta ja toiminta-alueittain opiskelevissa ryhmissä kuusi. Jokaisella luokalla on erityisluokanopettaja sekä 2–5 koulunkäynninohjaajaa.

Tutkimuskoulun yhteisöllisyyttä tuetaan muun muassa kummioppilas- ja kaveriluokkatoiminnalla. Koulun 4.- ja 5.-luokkalaiset oppilaat toimivat kummioppilaina 1.-luokkalaisille ja kaveriluokat muodostuvat yleisopetuksen luokasta ja erityisopetuksen pienryhmästä. Kummioppilaiden tehtävä on auttaa ensimmäisen luokan oppilaita tutustumaan kouluun ja luokkatovereihin (Mannerheimin lastensuojeluliitto. Ammattilaisille. Kummioppilastoiminta). Tutkimuskoulussa kummioppilastoiminnan kautta luodaan myös yhteistä toimintaa esimerkiksi luontoretkillä. Kaveriluokkatoiminnalla haetaan arjen kohtaamisia esimerkiksi pitämällä yhteisiä musiikkitunteja. Oppilaiden ja huoltajien mielipiteitä koulun käytännöistä ja kehitettävistä asioista kerätään kyselyiden avulla. Myös koulussa toimiva oppilas-kunta kehittää aktiivisesti koulun käytänteitä yhteisöllisemmiksi.

Jotta opinnäytetyöhöni osallistujien tunnistettavuus pysyisi turvassa, en kerro työelämäyhteistyökumppanistani enempää. Työelämäyhteistyökoulun pienryhmien opettajat ja rehtori voivat hyödyntää opinnäytetyöstä saatuja tuloksia suunnitlessaan opetusta ja muuta koulun toimintaa.

7.2 Laadullinen tutkimus

Toteutin opinnäytetyöni kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Kun tavoitteena on saada tutkittavien näkökulman ja ääni kuuluviin, on laadullisten metodien käyttäminen luontevaa. Laadullisia metodeja ovat muun muassa osallistuva havainnointi, teemahaastattelu ja ryhmähaastattelut. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 161–164.)

Laadullinen tutkimusmenetelmä soveltui opinnäytetyöni tutkimusmenetelmäksi, koska tarkoituksena oli selvittää lasten ja heidän huoltajiensa subjektiivisia kokemuksia lasten osallisuudesta ja laadullinen tutkimusmenetelmä antaa tilaa vapaalle kerronnalle. Yksi kvalitatiivisen tutkimuksen tavoite on tutkittavien henkilöiden omien tulkintojen esiin nostaminen (Hakala 2018).

7.3 Aineiston kerääminen

Tutkimusaineistoa ensimmäiseen tutkimuskysymykseen ”minkälaisia osallisuuden kokemuksia erityisen tuen tarpeessa olevilla lapsilla on koulusta?” keräsin haastattelemalla lapsia. Kun halutaan selvittää lasten mielipiteitä, usein tiedonkeruumenetelmänä käytetään haastattelua. Strukturoimattomat haastattelut nähdään soveltuvan hyvin lasten haastatteluihin, sillä ne antavat tilaa lapsen omalle kerronnalle. Keskeistä lasten haastattelussa on se, että yksittäisten kysymysten sijaan vain keskustelun aihe olisi valittu ennalta. (Roos 2016, 30.) Päädyin teemahaastatteluun, joka on avoimen- ja lomakehaastattelun välimuoto. Teemahaastattelusta puuttuvat tarkkaan muotoillut kysymykset sekä niiden järjestys. Vain haastattelun aiheet ja teemat ovat tiedossa. (Hirsjärvi ym. 2013, 208.) Haastattelijalla on jonkinlainen tukilista käsiteltävistä aiheista, mutta se ei välttämättä sisällä valmiiksi muotoiltuja kysymyksiä. Vaikka käsiteltävien aiheiden laajuus ja järjestys voivat vaihdella haastateltavien välillä, on haastattelijan pidettävä huoli, että kaikki ennalta päätetyt teemat tulevat käsitellyiksi. (Eskola, Lätti & Vastamäki 2018, 30.) Teemahaastattelun avoimuuden takia tutkija voi esittää tarkentavia

kysymyksiä haastateltavan vastauksiin perustuen (Tuomi & Sarajärvi 2018). Valitsin teemahaastattelun, koska se antaa tilaa lapsen omalle kerronnalle ja mahdollistaa lisäkysymysten esittämisen.

Tutkimusaineistoa keräävän tutkijan on tärkeää pohtia, millainen kokemus lapsille tutkimuksista muodostuu. Osallistumisen tulisi olla hauskaa eikä se saisi häiritä lapsen koulunkäyntiä. Vastavuoroisen, kuuntelevan ja lasta huomioivan haastattelutilanteen luominen vaikuttavat myönteisesti haastattelun onnistumiseen. (Aarnos 2018.) Pysin luomaan turvallista ilmapiiriä haastatteluiden alussa asettumalla lapsen kanssa samalle puolelle pöytää ja keskustelemalla arkisista asioista. Lapsen mielipiteiden selvittämisessä aikuisen on ylläpidettävä aktiivista vuorovaikutusta, jotta lapselle tulee olo, että hänen kertomallaan on merkitystä ja hänellä on vapaus ilmaista itseään (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja. Lapsen mielipiteen selvittäminen). Kehuin lasta ja näytin kiinnostukseni hänen kertomiin asioihin kommentoimalla niitä innostuneesti. Jokaisen haastateltavan kohdalla pyrin korostamaan juuri hänen vastauksiensa tärkeyttä ja ainutlaatuisuutta. Varasin reilusti aikaa jokaiseen haastatteluun, jotta lapsille ei välittyisi kiireen tuntu.

Ennen varsinaista haastattelua lapselle on kerrottava haastattelun tarkoituksesta hänen kehitykseensä sopivalla tavalla. Tärkeää on myös osoittaa lapselle, että kaikenlaiset vastaukset, myös negatiiviset, ovat arvokkaita ja haastattelijaa kiinnostaa juuri hänen näkemyksensä asioista. (Hyvärinen 2018, 185–191.) Haastattelut on hyvä aloittaa lapselle tutuista asioista, kuten perheestä, lemmikeistä tai kuluneesta päivästä. Aineistonhankinnan sovittaminen lapsen ajattelun kehitysvaiheeseen ja hänen itseilmaisunsa tyyliin ja määrään, on myös tärkeää lapsistävällisyyden kannalta. (Aarnos 2018, 175–178.)

Lapsen kognitiiviset ja kielelliset valmiudet vaikuttavat merkittävästi haastattelutilanteeseen ja siinä syntyvään tietoon. (Roos 2016, 32). Monella tämän opinnäytetyön haastatteluihin osallistuneella lapsella oli puheen tuottamisen ja ymmärtämisen haasteita, joten käytin haastatteluiden apuna KESY-toimintamallia. KESY, eli keskustelu symbolein, on pelimuotoon muokattu kommunikaatioväline. Toimintamallin ovat tuottaneet Oppimis- ja ohjauskeskus Valterin Ruskeasuon

yksikkö, Martinniemen koulu sekä Suomen Vanhempainliiton Epeli-hanke yhdessä. Myös Kettu-peliksi kutsutussa KESY-pelissä lapset voivat kertoa ja näyttää miten heillä menee sijoittamalla kuvakortteja erilaisille alustoille. Tarve materiaaliin on muodostunut koulun arjessa arvioinnin ja oppilashuollon tarpeisiin. KESY-kortit ja toimintamalli on tarkoitettu hyödynnettäväksi esimerkiksi HOJKS- tai HOPS-keskusteluissa ja kehitys- tai arviointikeskusteluissa. KESY edistää oppilaan osallisuutta ja tukee yhdenvertaisuutta ja yksilöllistä kohtaamista psyykkiset, fyysiset, sosiaaliset ja kulttuuriset piirteet huomioiden. (Vanhempainliitto. Työkalut. KESY- keskustelu symbolein.) Perusopetuksen opetussuunnitelman mukaan opetuksen järjestäjän tehtävä on edistää oppilaan osallisuutta ja huolehtia siitä, että oppilas tulee arvostetuksi, nähdyksi ja kuulluksi omana itsenään (Opetushallitus 2016, 18, 99). KESY toimintamalli tukee tätä tehtävää, sillä sen avulla oppilaan kokemus itsestään eri tilanteissa tulee näkyviin ja hyväksytyksi (Vanhempainliitto. Työkalut. KESY- keskustelu symbolein).

Haastatteluiden avuksi muodostin KESY-kuvakorteista kokonaisuuden, joka tuki haastatteluita. Kuvakortit toimivat teemahaastattelun teemoina, jotka olivat koulu, aamun avaus, oppitunnit, välitunti, ruokailu ja opettaja. Päädyin näihin teemoihin, koska kuvien oli oltava tarpeeksi konkreettisia, jotta niistä saatiin muodostettua selkeät kuvat. En löytänyt jokaiseen teemaan sopivaa kuvaa valmiista kuvista, joten päädyin piirtämään kaikki kuvat itse. Osaan kuvista otin mallia valmiista kuvakorteista. Valmistin kuvien lisäksi kolme pohjaa, joihin haastateltavien oli tarkoitus asettaa kuvat sen mukaan, kuinka mieleinen kuvassa esiintyvä asia hänen mielestään olisi. Nämä pohjat olivat keltainen aurinko, valkoinen pilvi, sekä musta pilvi (Liite 6). Keltaisen auringon päälle sijoitetut kuvat olisivat haastateltavan mielestä mukavia. Mustalle pilvälle sijoitetuista kuvista haastateltava ei pitäisi ja valkoinen pilvi merkitsisi sitä, ettei kuvan osoittamaan aiheeseen olisi selkeää mielipidettä. Näiden kuvien ja alustojen avulla haastattelin oppilaita.

Työelämäyhteistyötahokoulun erityisluokkien opettajat nimesivät haastatteluun osallistuvat oppilaat. Haastatteluihin valittiin yhteensä seitsemän oppilasta. Toitutin haastattelut yksilöhaastatteluina, koska tarkoitus oli tutkia lasten omakohtaisia kokemuksia. Lapsia tutkittaessa on muistettava lapsiystävällisyys sekä huolehdittava tutkimuksen etiikasta (Aarnos 2018, 175). Lapselta on pyydettävä

suostumus haastatteluun. Lapsen oman suostumuksen lisäksi lapselle on pyydetty vanhemman tai muun laillisen edustajan lupa osallistua tutkimukseen. (Kuula 2011, 61). Lähetin saatekirjeen (Liite 1) ja haastattelulupalomakkeen (Liite 2) haastatteluihin valittujen oppilaan huoltajille. Kaikki seitsemän oppilasta saivat luvan haastatteluun huoltajiltaan marraskuussa 2019. Lasten oman suostumuksen haastatteluun pyysin haastatteluiden yhteydessä ja muistutin heitä, että haastattelu olisi vapaaehtoista ja sen saisi keskeyttää missä vaiheessa tahansa, mikäli siltä tuntuisi.

Haastattelut toteutettiin joulukuun 2019 alussa, oppilaiden koulupäivän aikana. Haastattelutilana toimi kotitalousluokka, joka oli rauhallinen ja oppilaille tuttu tila. Haastatteluhetkellä huoneessa olivat vain haastateltava ja haastattelija. Äänitin haastattelut sekä älypuhelimella että tablettitietokoneella. Molemmat äänityslaitteet ovat salasanoilla suojattuja ja tallenteet tuhoetaan opinnäytetyön julkaisemisen jälkeen. Haastatteluiden alussa kerroin lapsille, että äänittäisin haastattelut ja mihin tulisin äänitteitä käyttämään. Kerroin myös, että heidän nimiään ei tule näkymään missään. Haastattelutilanteet kestivät 12 minuutista 23 minuuttiin. Haastatteluiden loppuksi otin kuvat haastatteluissa käytetyistä kuvista ja alustoista muodostuneista ”tauluista” (Liite 7).

Toiseen tutkimuskysymykseen ”minkälaisia kokemuksia erityisen tuen tarpeessa olevien lasten huoltajilla on lasten osallisuudesta koulussa?” keräsin tutkimusaineistoa 5.–9.-luokkalaisten erityisen tuen tarpeessa olevien lasten huoltajilta kyselylomakkeella. Kyselylomakkeen tein verkosta löytyvän SurveyMonkey kyselylomakepalvelun avulla. Valitsin kyselylomakkeen aineiston keräämistä varten, sillä halusin saada vastauksia mahdollisimman monelta huoltajalta.

Yksi laadullisen tutkimuksen yleisimmistä aineistonkeruumenetelmistä on kysely, vaikka sitä käytetäänkin paljon myös määrällisissä tutkimuksissa (Tuomi & Sarajärvi 2018). Kyselylomakkeen laadinnalla ja kysymysten tarkalla suunnittelulla voidaan tehostaa tutkimuksen onnistumista (Hirsjärvi ym. 2013, 198). Kyselylomakkeen pituutta on syytä miettiä tarkasti. Jos kysely on liian pitkä, voi olla, ettei vastaajat pohdi loppuvaiheen kysymyksiä enää yhtä syvällisesti, jolloin tutkimuksen luotettavuus voi kärsiä. (Valli 2018, 95.) Tässä opinnäytetyön kyselyssä

käytin sekä suljettuja että avoimia kysymyksiä. Tarkoitus oli, että vastaajat pääsevät kertomaan kokemuksistaan ja näkemyksistään myös omin sanoin.

Lähetin kyselylomakkeen (Liite 5) sähköisesti työyhteistyötahokoulun rehtorin kautta jokaisen 5.–9.-luokkalaisen pienryhmässä opiskelevan lapsen huoltajille joulukuussa 2019. Kyselylomakkeen lisäksi lähetin saatekirjeen (Liite 4), jossa kerroin opinnäytetyön ja kyselyn tarkoituksesta sekä lyhyesti osallisuudesta käsitteenä. Kirjeessä kerroin myös mihin mennessä kyselyyn tulisi vastata. Saatujen vastausten vähäisen määrän vuoksi päädyin lähettämään kyselyn myös paperillisena versiona tammikuun 2020 alussa.

7.4 Aineiston analysointi

Tutkimusaineiston keräämisen jälkeen aineisto tulee muuttua sellaiseen muotoon, missä sitä voidaan tutkia. Äänitettyjen haastatteluiden kohdalla se tarkoittaa materiaalin muuttamista tekstimuotoon, eli litterointia. Haastatteluaineiston litterointi helpottaa aineiston läpikäyntiä, ryhmittelyä ja luokittelua. (Vilka 2015.) Aloitin haastatteluiden litteroinnin pian haastatteluiden jälkeen, jotta haastatteluiden sisällöt olivat vielä tuoreessa muistissa. Litteroitua aineistoa muodostui yhteensä 45 sivua. Litteroin aineiston muuten sanasta sanaan, mutta haastateltavien mainitsemat koulukavereiden, opettajien ja ohjaajien nimet jätin kirjoittamatta. Korvasin mainitut nimet sulkuihin kirjoitetuilla statuksilla, kuten (luokkakaveri) tai (lapsi). Halusin varmistua siitä, ettei mikään aineiston tulkinnan kannalta merkityksellinen jäisi huomiotta, joten päädyin sanatarkkaan litterointiin. Numeroin litteroidut haastattelut ja liitin niihin kuvat haastatteluissa syntyneistä kuvatauluista. Litteroinnin jälkeen tulostin kaikki sivut analyysia varten.

Sekä haastatteluiden että kyselyiden analyysitapana käytin aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Analyysimenetelmänä käytin teemoittelua, joka on yksi laadullisen analyysin tavallisimmin käytetty menetelmä (Hirsjärvi ym. 2013, 224). Teemoittelussa on kyse laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan. Aineistosta etsitään tiettyä teemaa kuvaavia näkemyksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018.) Kun aineiston järjestelyssä käytetään teemoittelua,

jokaisen teeman alle viedään kustakin haastatteluista ne kohdat, joissa puhutaan kyseisestä teemasta (Kvalimotv 7.3.4 Teemoittelu). Valitsin aineiston analysointitavaksi teemoittelun, koska se sopii aineistolähtöiseen tarkasteluun ja sen avulla sain muodostettua aineistosta eheän kokonaisuuden.

Litteroinnin ja aineiston tulostamisen jälkeen luin aineiston useampaan kertaan läpi, jotta siitä muodostuisi jokin kokonaiskuva. Lukiessani aineistoa tein itselleni muistiinpanoja siitä, minkälaiset teemat toistuvat kaikissa haastatteluissa. Näiden muistiinpanojen pohjalta muodostin lopulliset teemat, joiden avulla sain vastauksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseen. Teemoiksi valikoituivat ”lasten osallisuus” oppilaiden kuvailemana, osallistuminen, vaikuttamismahdollisuudet, sosiaaliset suhteet sekä mukaviksi ja ikäväksi koetut asiat. Teemojen muotoutumisen jälkeen annoin jokaiselle teemalle oman värin. Yliviivasin aineistosta saman teeman alle kuuluvat ilmaukset tietyllä värillä. Sen jälkeen tein jokaisesta teemasta oman Word-tiedoston ja vein värikoodatut ilmaukset niiden alle. Teemoittelun, värikoodauksen ja luokittelun avulla sain karsittua litteroidusta aineistosta epäolennaiset osat pois. Näin aineistosta tuli helpommin käsiteltävää.

Kyselyihin tuli yhteensä 14 vastausta, joista kolme oli sähköisessä muodossa ja loput paperiversioina. Rajasin saaduista vastauksista pois kolme paperiversioina tullutta vastausta, koska ne tulivat useamman päivän määräajan jälkeen ja aineiston analyysi oli jo pitkällä. Toteutin analyysin siis 11 vastauksen pohjalta. Muutin kaikki kyselyiden vastaukset sähköiseen muotoon ja kokosin ne erikseen jokaisen kysymyksen alle. Tämän jälkeen luin materiaalin useampaan kertaan läpi ja tein muistiinpanoja. Muistiinpanojen pohjalta muodostin teemat, joiden avulla sain vastauksia toiseen tutkimuskysymykseen. Teemoja muodostui yhteensä neljä, jotka ovat oppilaiden osallisuus ja vaikuttamismahdollisuudet koulussa, koko koulun yhteisten tapahtumien merkitys oppilaille, huoltajien luottamus kouluun ja sen henkilökuntaan sekä esteet ja haasteet oppilaiden osallisuuden toteutumiselle koulussa. Myös kyselyiden kohdalla tein jokaisesta teemasta oman Word-tiedoston, jonka alle vein kaikki siihen liittyvät ilmaisut.

Jatkoin haastatteluiden ja kyselyiden analysointia käymällä teemojen mukaisia Word-tiedostoja useaan kertaan läpi. Muodostin taulukoita, joiden avulla löysin

aineistosta yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Taulukosta esimerkki liitteenä (Liite 8). Tämän jälkeen aineisto oli selkeämpää ja tutkimustulokset tulivat paremmin esille. Tutkimustuloksia varten poimin aineistosta suoria lainauksia elävöittämään ja havainnollistamaan tekstiä.

8 TULOKSET

8.1 Oppilaiden kokemuksia osallisuudesta koulussa

”Lasten osallisuus” oppilaiden kuvailemana

Haastatteluissa oppilailta kysyttiin, miten he kuvailisivat lasten osallisuutta omin sanoin. Moni haastateltavista pohti pitkään, mutta lopulta kertoi, ettei osannut vastata. Kuvailu osoittautui siis haasteelliseksi. Lopulta vain kaksi haastateltavaa vastasi kysymykseen, jotain muuta kuin, ettei osaisi sanoa. Toinen heistä toi esiin lasten oikeuden ilmaista omia mielipiteitään ja toinen lasten oikeuden osallistua.

No mun mielest se on ainaki sellast et, et lapsiki saa niinku, sanoo oman mielipiteen asioihin ja sillee.

Hmm, että kaikki voi osallistuu joka juttuu.

Oppilaille, jotka kertoivat, etteivät osaisi kuvailla mitä lasten osallisuus tarkoittaa, avattiin termi lyhyesti. Tämän jälkeen jokainen heistä nyökäytti päätään ymmärtävästi.

Oppilaiden osallistuminen koulussa

Haastatteluiden alkupuolella oppilailta kysyttiin, oliko heillä koko koulun yhteisiä tapahtumia ja pyydettiin kuvailemaan niitä. Tämän kysymyksen avulla haluttiin kuulla oppilaiden kokemuksia tapahtumista ja muista yhteisistä hetkistä koko koulun kanssa. Yhtä haastateltua oppilasta lukuun ottamatta kaikki kertoivat, että jotakin yhteisiä tapahtumia on ollut. Oppilaat kertoivat muun muassa koko koulun urheilutapahtumasta ja klovniesityksestä. Useampi haastatelluista oppilaista mainitsi myös ”yleispuolen” osallistuvan tapahtumiin. Yleispuolella oppilaat tarkoittavat yleisopetuksen luokissa opiskelevia oppilaita.

No semmonen urheilukisa mis on pallon heittäly, pitkän matkan juoksuu ja lyhyen matkan juoksuu ja sit keihään heitto.

No esimerkiks sellasii, et on ollu jotaa arpajaisii tai jotaa. Sit on ollu ainaki sellanen nenäpäivä juttu oli, et oli tällänen klovniesitys tuol pikkusalis. Ni tota, ni siel sitte oli niinku sillee, että sinne aina mentii useampi luokka kerrallaa ja yleispuoleltaki ni meni useampi luokka kerrallaa sinne.

Yksi haastateltavista oppilaista toi myös esiin, että heidän luokkansa tekee yhteistyötä toisen luokan kanssa. Hän kertoi näiden hetkien olevan kivoja. Muutenkin koko koulun yhteiset tapahtumat koettiin vastausten perusteella mielekkäiksi ja niihin oli kiva osallistua.

No kyl me (nimi, opettaja) luokan kaa aina tehää jotaa yhdessä. Jotaa tuntei, se on kivaa. (haastatteliija pyytää esimerkkejä). Nii ku tehää kaikkee yhes. No matikkaa ja äikkää, se on kivaa. Sit se et saadaa olla kaikkee, rentoutuu yhes ja kaikkee kivaa.

Oppilaat kertoivat, että heillä on joka maanantai yhteinen aamunavaus kaikkien pienryhmien kesken ja muina päivinä aamunavaukset pidetään oman luokan kanssa. Oppilaiden mukaan aamunavauksissa käydään läpi päivä, kuukausi ja vuosi. Jokainen oppilas saa vuorollaan olla luokan edessä kysymässä muilta oppilailta kysymyksiä. Oppilaiden mukaan pienryhmien yhteisissä aamunavauksissa myös lauletaan ja muistetaan päivänsankareita.

No siel kysellää päivii. Joku saa tulla siihen etee kysyy päivät ja sit yleensä lauletaa jotaa joululaului, ku on tulos joul.

Siel niinku kysellää niin, ku tota, että päivät ja mikä päivä ja vuosi ja kuukausi. Ja sitte päivänsankarit ja synttärisankarit. Et kyl se on ihan mukavaa ja istutaa avaa.

Sekä pienryhmien yhteiset että omat aamunavaukset koettiin mielekkäinä. Oppilaat kertoivat omien kuulumisten kertomisen tuntuvan mukavalta ja hauskalta. Yhden oppilaan mielestä luokan edessä oleminen tuntui jännittävältä.

Ihan mukavalta.

No vähä jännittää, mut sit loppuu kohden ei enää.

Haastatteluiden lopuksi oppilailta kysyttiin, miltä haastatteluun osallistuminen tuntui. Suurin osa haastateltavista kertoi sen tuntuneen mukavalta. Yksi haastateltava kertoi, ettei osaisi sanoa. Oppilaat kertoivat odottaneensa haastattelua ja pitivät sitä tärkeänä. Yksi haastateltavista kertoi, että hänestä tuntui siltä, kuin olisi ollut julkisuuden henkilö.

Ihan ku ois julkkis.

Oppilaiden vaikuttamismahdollisuudet koulussa

Oppilaiden vaikuttamismahdollisuuksia koulussa selvitettiin muun muassa kysymällä haastateltavilta oppilailta minkälaisista asioista oppilaat päättävät koulussa ja minkälaisista asioista opettajat sekä muut aikuiset päättävät koulussa. Heiltä kysyttiin myös minkälaisista asioista oppilaat sekä opettaja päättäisivät yhdessä. Lisäksi oppilailta kysyttiin olisiko heillä jotain mistä haluaisivat päättää koulussa, joista tällä hetkellä eivät saa päättää. Oppilaiden vaikuttamismahdollisuuksia nousi esille haastatteluissa myös muiden kysymysten ja aiheiden kohdalla.

Kysyttäessä millaisista asioista oppilaat saavat päättää koulussa, saatiin monenlaisia vastauksia. Oppilaat kertoivat saavansa vaikuttaa koulussa muun muassa siihen, mitä tekevät välitunneilla ja kuinka paljon ruokaa syövät ruokailussa. Yksi oppilas kertoi oppilailla olevan oikeus osallistua tai olla osallistumatta. Hän mainitsi, oppilaiden saaneen päättää osallistuisivatko he koulun urheilukisoihin vai eivät. Yksi oppilas kertoi päässeensä vaikuttamaan myös oppituntien sisältöihin. Yhden oppilaan mielestä oppilaat eivät saa päättää koulussa mistään asioista.

Ku on tauko, ni saa tehdä mitä haluaa.

No varmaan siitä, et saa valita mitä syö ruuaksi ja sitte saa niin ku vaikka tehdä niin ku vaikka lukee rauhassa ja mennä niin ku sillee omaa paikkaa missä sä haluisit olla ja missä sul on rauha olla, lukea vaikka.

No jos vaikka on meil on ollu urheilukisat tääl koulul ni opettaja kysyy, et kuka halua niinku osallistuu, ni saa päättää et osallistuuks vai ei.

No ainaki tota sellasist asioist joskus, et jos on vaikka sellasii erikois-päivii, että on vaikka lapsen oikeuksien päivä ku oli tos vähä aika sitte. Ni sit me saatii päättää, että mitä sen tunnin aikan, se oli sellain paritunti. että mitä myö sen tunnin aikan sillee tehää. Nii miä sit sen mun yhen parinkaa ni miä kuuntelin musiikkii tietokoneelta.

Ei varmaan mistää, et ei varmaan lapsi saa sanoa opelle, että miä haluun ulos ja sitte ope niinku sanoo, että okei mennää ulos. Ei varmaa niinku mistää asiast saa päättää.

Suurin osa oppilaista saa itse valita ruokailupaikkansa ruokailussa. Oman paikan valitseminen koettiin kivana asiana ja melkein jokainen kertoi istuvansa kaverinsa vieressä. Yksi oppilas kertoi, ettei parhaan ystävän vieressä istuminen aina onnistunut ja silloin oli vaihdettava istumapaikkoja.

No välil on sitä, kun tykkää niin olla parhaan kaverin kanssa, ni sitte että välil muualle, ku me välil nauretaa niin, että opettaja on sillee, että toinen toisee pöytää ja toinen toisee pöytää.

Oppilailta kysyttiin, millaisista asioista opettajat ja muut koulun aikuiset päättävät koulussa. Yksi oppilas ei osannut sanoa. Muut vastasivat opettajan päättävän muun muassa oppituntien sisällöistä, läksyjen määrästä sekä siitä, kuinka koulussa käyttäydytään.

No ainaki sellasist asioist, et mitä myö niinku oppitunnil käsitellää ja sillee, et mistä myö puhutaa. Mitä opettaja niinku opettaa tunnin aikan ja sellast.

No et tuleeko kuinka paljo läksyy.

No et miten koulus käyttäydytää ja niin ku sillee miten tääl puhutaa kaikille ja ei olla mitenkää tuhmiä eikä sillee väkivaltasii.

Kysyttäessä minkälaisista asioista opettajat ja oppilaat päättävät yhdessä, nousi useamman haastateltavan oppilaan puheista yökoulu. Oppilaat kertoivat, että heillä on tulossa yökoulu, jonka ajankohtaa ja sisältöä he olivat saaneet yhdessä pohtia opettajan kanssa.

No varmaan ehkä sillon, ku meil tulee tänä viikol yökoulu, nii me päättii mitä me tehää siellä ja kaikkee. Se on sellanen yks asia, mut en mä muit asioit sillee tiiä.

No on sellasiiki. Jotaa asioit, et vaikka sellanen asia, et millon meiän yökoulu on. Myö päätettii siit jo joskus muutama kuukausi, kaks kuukautta sitte vissii nii.

Yökoulua ja sen suunnittelua pidettiin tärkeänä. Oppilaat odottivat sitä kovasti ja kertoivat haastattelussa mitä kaikkea siellä tehtäisiin.

Vastausten perusteella oppilaat halusivat päättää koulussa välituntien pituudesta. Niiden toivottiin olevan pidempiä ja ulkoilua toivottiin olevan enemmän. Myös koulun pihan rajojen toivottiin olevan suuremmat. Oppilaat kertoivat myös haluavansa vaikuttaa oppitunteihin sekä siihen, minkälaisia käsitöistä tekisi käsityötunneilla.

No ois ainaki kivaa, jos sais mennä joka puolelle. Ja se ois hauskaa, jos ulkoon ois joku kuntosali. Ois kivaa myös et ulkoiltais enemmän.

No oppituneist ois kiva. Se ois kivaa. (haastattelija: Mitä siä haluisit niist päättää?) Et kuinka monta tuntii niit on.

Hmm. Itseasias mul ei oikeestaa, miä oon joskus saanu päättää joistaa asioist koulus ja sillee, mut vaikka sellasit asioist et minkälaist käsityöt miä teen vaikka kässätunnilla ja sit ku me siirrytää puukäsään tos joskus keväällä ni. Tos tammikuus siirrytää tonne puukäsää ni vaikka sellast että et minkälaist työtä siel tekee.

Sosiaaliset suhteet

Jokainen haastateltava kertoi ystävistään useampaan kertaan haastatteluiden aikana. Kysyttäessä mielekkäistä asioista koulussa, neljä seitsemästä haastateltavasta mainitsi muun muassa ystävät.

No nähä kavereita.

No tää on ihan kiva koulu ja tääl on kivoi kavereita.

Jokainen haastateltavista kertoi viettävänsä välitunnit ystävien kanssa. Asioita, joita haastateltavat kertoivat tekevänsä ystäviensä kanssa välitunneilla, olivat kävely, keskustelu, hippaleikit, keinuminen ja jalkapallon pelaaminen.

Jutella kavereittenkaa kaikist jutuist ja aikuisuudest ja kaikest.

No yleensä sillee, et joskus leikin hippaa kavereiden kaa ja sitte joskus ni kesäl ku keinut ja keväällä ja sillee ni kiikun. Joskus pelaan jalkapallokii.

Haastateltavat kertoivat viettävänsä aikaa välitunneilla yhdessä yhden tai kahden kaverin kanssa. Yksi haastateltavista kertoi viihtyvän mieluiten isommassa porukassa. Ystävillä koettiin olevan iso merkitys koulun arjessa.

Luokan aikuiset, opettaja ja ohjaajat, koettiin pääasiassa mukavina. Kaksi haastateltavista kertoi aikuisten olevan kivoja, mutta välillä ärsyttäviä. Yksi haastateltavista ei vastannut kysymykseen vaan päästi pitkän huokauksen. Loput neljä haastateltavaa totesivat aikuisten olevan kivoja.

No meil on kiva opettaja ja kivat ohjaajat.

No sillee aika kiva, sillee kivalla tavalla, mut välillä se niinku on ärsyttävä (opettaja) sillee et se huutaa toiselle ja sillee.

No ei nyt hirveen ankara, mut joskus on ollu sillee luokalla, että jos ei osaa niinku tunneilla vähän käyttäytyä, ni sitte joskus on menny sillee, että tehtävät pitää tehdä. Sitte jos ei oo kuunnellu ni sit voi tulla vähän semmonen kovempi ääni. Mut ihan muuten osuu tohon keltaseen, et on (opettaja) ihan mukava ja kiva. Pitää vaa käyttäytyä.

Haastateltavat kertoivat saavansa apua opettajalta ja ohjaajilta, mikäli he sitä tarvitsevat. Osa kertoi myös, että apua voi pyytää aikuisten lisäksi muilta oppilailta. Haastateltavat kertoivat keskustelevänsä aikuisten kanssa ruokailutilanteissa ja joskus välitunneilla. Keskustelun aiheina oli muun muassa koulu, koti ja harrastukset.

Ainoastaan yksi haastateltavista kertoi, ettei ollut havainnut mitään kiusaamista tai riitatilanteita koulussa. Yksi kertoi nähneensä riitoja, mutta ei kiusaamista. Kaikki muut haastateltavat kertoivat nähneensä kiusaamista koulussa. Yksi haastateltavista kertoi, että hän itse riitelee kavereidensa kanssa joskus. Kukaan haastateltavista ei suoraan kertonut kokeneensa itse kiusaamista.

No riitaa oon joskus saattanu huomaa, mut en oo kiusaamista en oo huomannu.

No oon mä nähny et jotkuu kaverit ja jotkuu yleispuolelaiset, et ne rupee joskus tönimää toisii ja lyömää, et joku rupee välil niinku tappelemaa.

Oon mä pari kertaa nähny (kiusaamista).

No me ollaa joskus riideltä vähän poikienkaa. Kaikki ollaa siis välil huudettu toisillemme, mutta en oo mitää pahaa tarkottan. Siitä varmaan minuutin pääst me ollaa sillee, et oot ihan paras kaveri.

Haastateltavilta kysyttiin, miten riitatilanteet pitäisi heidän mielestään ratkaista. Lähes jokaisen mielestä riitatilanteeseen pyydetään aikuisen apua. Osan mielestä oppilaat voivat ratkoa riitoja myös keskenään. Yksi haastateltavista toi esiin myös rehtorin roolin välituntivalvonnassa ja riitojen selvittelyssä.

No sillee, että mun mielest sillee kannattais tehdä riitatilantees, että menee vaikka siihen väliin, että sanoo et hei hei, että rauhottukaas.

No se on sitten meidän rehtorin tehtävä. Niin, että siel on valvontakamera ulkoon, ni sitte siel on myös, siellä rehtorilla myöskin semmonen sisällä kamera, että sitte se näkee että mitä siel ulkoon tapahtuu. Niin, että jos tulee jotain ongelmia tai jotain sellast niin, että tulee aikuisille kertomaan ni sitte ne auttaa.

Ne ratkastaa sillee, et pyydetää aikuinen siihen väliin. Et joo. Joo ja sit jutellaa siit asiast ja sitte pyydetää anteeks.

No aikuinen selvittää, tai sitte aikuinen tai lapsi.

Mukaviksi ja ikäviksi koetut asiat koulussa

Osa haastateltavista nosti esiin kivoina asioina koulussa ystävät, ruokailun sekä välitunnit ja osa heistä luetteli erilaisia oppiaineita. Yhden haastateltavan mielestä koulussa kaikki on kivoja asioita, eikä hän osannut nimetä yhtään epämiellyttävää asiaa koulussa.

Ruokailu, välitunnit ja sit musiikki.

Matematiikka.

Kaikki on kivaa.

Historia ja musiikki.

No mä tykkään liikunnasta, koska siel tehää kaikkii lajei.

Epämiellyttävistä asioista oppilaat luettelivat erilaisia oppiaineita.

No vähän toi matematiikka, kun mä en osaa sit niin hyvin.

Mä en tykkää niinku kässästä.

No joskus kuvaamataito on vaikeaa.

Välil ainaki jossaa aineis on saattan olla jotai sellast aihetta, että mistä miä en oo sillee tykänny niin paljoo. Mut tota, ei mul oikeestaa oo sellast ainetta mistä en tykkäis, et kyl aina löytyy hyvii puolii kaikist aineist.

Liikunnasta en tykkää.

No ne oppitunnit on joskus tylsii.

Oppiaineiden mielekkyys ja epämielisyys vaihtelivat paljon. Yksi piti esimerkiksi kovasti matematiikasta ja toinen koki sen kaikista inhottavampana oppiaineena. Perusteluja lempioppiaineille kerrottiin niiden mielenkiintoisuus tai se, että koki olevansa hyvä kyseisessä aineessa. Epämiellyttävät oppiaineet puolestaan perusteltiin niiden tylsyydellä tai haastavuudella itselle.

Haastatteluiden apuna käytettiin kuvia ja alustoja, joihin kuvat kuuluivat sijoittaa. Kuvia oli kuusi (koulu, aamun avaus, oppitunnit, välitunti, ruokailu ja koulun aikuiset). Alustoja, joille kuvat sijoitettiin, olivat keltainen aurinko, valkoinen pilvi ja musta pilvi. Keltaisen auringon päälle sijoitetut kuvat olivat haastateltavan mielestä mukavia. Mustalle pilvelle sijoitetuista kuvista haastateltava ei pitänyt ja valkoinen pilvi merkitsi sitä, ettei kuvan osoittamaan aiheeseen ollut selkeää mielihyvää. Opinnäytetyön liitteenä (Liite 7) on kuvat jokaisen haastattelun myötä syntyneistä kuvatauluista.

Kuvien aseteluiden perusteella oppilaat eivät olleet täysin yhtä mieltä yhdestäkään kuvassa esiintyneistä asiasta. Eniten yhtä mieltä oltiin välitunnista, jonka

viisi oppilasta oli laittanut keltaisen auringon päälle ja kaksi keltaisen auringon ja valkoisen pilven väliin. Muut kuvissa olevat asiat jakoivat mielipiteitä laajemmin.

8.2 Huoltajien kokemuksia lastensa osallisuudesta koulussa

Oppilaiden osallisuus ja vaikuttamismahdollisuudet koulussa

Suurin osa kyselyyn vastanneista huoltajista oli tyytyväisiä lastensa osallistumisesta ja vaikuttamismahdollisuuksista koulussa. Yksi vastaaja kertoi, ettei ollut tyytyväinen ja toivoi tähän muutosta. Yksi kertoi lapsellaan olevan sen verran haasteita koulussa, että vaikuttaminen jää vähäiselle. Muut vastaajat mainitsivat, etteivät osaa vastata kysymykseen.

Huoltajat kertoivat, että opettaja ottaa lasten mielipiteet hyvin koulussa huomioon esimerkiksi luokkaretkien suunnittelussa. Yksi vastaajista kertoi lapsensa pääsevän vaikuttamaan pieniin asioihin HOJKS-keskusteluiden yhteydessä, mutta oli sitä mieltä, ettei lapsen vielä tarvitsekaan vaikuttaa paljon.

Olen tyytyväinen lapsen mahdollisuuksiin osallistua ja vaikuttaa koulussa.

Nykyinen opettaja ottaa huomioon oppilaiden mielipiteet esim. luokkaretkien ja teatteriretkien suhteen.

Mielestäni lapseni mielipiteitä tai hänen omaa näkemystään ei opettajat ota hirveästi huomioon.

HOJKS-keskustelujen yhteydessä epäilen varmaankin pieniin asioihin voi vaikuttaa. Mielestäni vielä ei paljoa tarvitsekaan vaikuttaa.

Huoltajat toivoivat, että heidän lapsensa pääsisivät vaikuttamaan koulussa muun muassa opetettavien asioiden määrään ja järjestykseen. Toivottiin myös, että lasten toiveita kuunneltaisiin ja mielipiteet otettaisiin huomioon, lapsi pääsisi vaikuttamaan retkiin ja liikuntatuntien sisältöihin, sekä osallistumaan kaikkeen toimintaan, mihin heidän oma luokkansa osallistuu. Yksi vastaajista nosti näiden lisäksi esiin sen, että lasta tulisi myös kannustaa, ohjata ja valvoa.

Haluaisin, että pääsee vaikuttamaan ainakin retkiin, liikuntatunteihin yms.

Lasta kuunneltaisiin ja hänen mielipiteensä otettaisiin huomioon. Lasta pitää myös kannustaa ja valvoa/ohjata.

Yhdeksän kyselyyn vastanneista huoltajista kertoi lapsensa osallistuvan lasta koskeviin palavereihin, kuten HOJKS-palavereihin. Yksi vastaajista kertoi olevansa tyytyväinen nykyiseen tapaan toimia, mutta ei kerro minkälainen tapa on kyseessä. Yksi kertoi, ettei hänen lapsensa osallistu kyseisiin palavereihin.

Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että heidän lapsensa ääni tulee keskusteluissa hyvin kuuluviin ja heidän mielipiteensä tulevat huomioiduiksi. Yhden mielestä hänen lapsensa mielipiteitä ei kuitenkaan aina ole huomioitu tarpeeksi. Kaksi vastaajista nosti esille sen, ettei lapsi osaa ilmaista mielipiteitään niin hyvin, että niitä voitaisiin hyödyntää keskusteluissa täyspainoisesti.

Osallistuu ja saa äänensä kuuluville mielestäni riittävän hyvin.

Kyllä osallistuu. Lapsi ei osaa niin hyvin ilmaista mielipiteitä, että sitä voitaisiin hyödyntää täyspainoisesti keskusteluissa. Korostetaan toki asioita, joista lapsi pitää.

Lapseni osallistuu kyseisiin asioihin ihan ok hyvin, mutta hänen omaa mielipidettensä tai asiaa ei oteta välillä kovinkaan paljoa huomioon.

Huoltajilta kysyttiin myös, miten heidän mielestään lapsen osallisuus voitaisiin ottaa paremmin huomioon lasta koskevissa keskusteluissa, mutta yksikään kyselyyn vastanneista ei vastannut tähän kysymykseen. Tämä mielestäni kertoo siitä, että huoltajat ovat tyytyväisiä nykyiseen tapaan toimia.

Oppilaiden on mahdollisuus saada äänensä kuuluviin ja vaikuttaa koulunsa kehittämiseen oppilaskunnan kautta (Oma oppilaskunta. Oppilaskunta). Halusin tietää, oliko oppilaille kerrottu oppilaskunnan hallituksesta tai olisiko joku vastaajien lapsista oppilaskunnanhallituksen jäsen. Aineiston perusteella vastanneiden huoltajien lapsista yksi kuuluu oppilaskunnan hallitukseen. Kaksi vastaajista

kertoi, että hänen lapselleen on kerrottu oppilaskunnan toiminnasta. Muut vastanneet kertoivat, ettei lapselle ole asiasta kerrottu.

Koko koulun yhteisten tapahtumien merkitys oppilaille

Kyselyn avulla haluttiin myös selvittää millaisiin koko koulun yhteisiin tapahtumiin oppilaat osallistuvat ja mikä merkitys niillä on oppilaille huoltajien mielestä. Jokainen kyselyyn vastanneesta huoltajasta kertoi lapsensa osallistuvan koko koulun yhteisiin tapahtumiin. Tapahtumat joihin lapset osallistuivat, olivat muun muassa joulumyyjäiset, diskot sekä liikuntapäivät.

Kaikki kyselyyn vastanneet olivat yhtä mieltä siitä, että koulun yhteiset tapahtumat ovat tärkeitä ja mielekkäitä lapsille. Niiden nähtiin myös lisäävän yhteenkuuluvuuden tunnetta. Tärkeäksi koettiin, että tapahtumat ovat yhteisiä niin pienryhmien, kuin yleispuolenkin kanssa.

Yhteiset tapahtumat tärkeitä, kuulutaan samaan joukkoon, ei aina pienryhmät ja yleispuoli erikseen.

Lapsi tuntee kuuluvansa osana isoa kokonaisuutta.

Yhteistapahtumat ovat tärkeitä, sillä ne nostavat me-henkeä.

Huoltajien luottamus kouluun ja sen henkilökuntaan

Valtaosasta kyselyn vastauksista huokui huoltajien luottamus kouluun ja sen henkilökuntaan. Lähes kaikkeen oltiin tyytyväisiä ja useamman kysymyksen kohdalla asioita perusteltiin sillä, että opettajat tekevät asiat oikein.

Kyselyssä huoltajilta kysyttiin, oliko aikuisten määrä lapsen luokassa heidän mielestään riittävä. Vastaus pyydettiin myös perustelemaan. Jokainen vastaaja koki aikuisten määrän riittäväksi. Perusteluina kerrottiin muun muassa opetuksen sujuvan ja sen, ettei haasteellisia tilanteita luokassa oltu havaittu.

On riittävä. Kolme aikuista ja kahdeksan lasta, niin melkein on yhdellä aikuisella kolme lasta. Mielestäni se on riittävä, koska (poika) ainakin mielellään tekee tehtäviä, niin ei tarvitse koko ajan olla vieressä.

Kyllä. Koska en ole nähnyt mitään haastetilanteita hänen luokassa.

Suurin osa vastaajista kertoi, ettei ollut havainnut, että heidän lastansa olisi kiusattu tai syrjitty koulussa. Kiusaamista ja syrjintää oli kuitenkin muutamassa perheessä huomattu. Kyselyssä pyydettiin myös kuvaamaan, miten mahdollisiin kiusaamistilanteisiin oli koulun puolesta puututtu.

Yksi nettikiusaaminen jäi harmittamaan. Sanoin tästä opettajalle, joka lupasi jutella kiusaajan kanssa.

Ei ole tullut meidän tietoomme ainakaan.

Hyvin vähäistä. Joku vuosi sitten haukkui tyhmäksi.

Lastani syrjitään välillä ja siihen ei ole puututtu. Toivoisin, että puututtaisiin edes jotenkin, että se loppuisi.

Myös lähes kaikista kiusaamiseen liittyvistä vastauksista huokui luottamus kouluun. Lähes kaikilla huoltajilla oli positiivisia kokemuksia kiusaamistilanteiden hoidosta. Yhden vastauksen perusteella kiusaamiseen ei ollut kuitenkaan koulun puolesta puututtu.

Ei niin sanottua kiusaamista. Ehkä joskus ”kiusaamista” kun leikeissä menee liian rajuksi, mutta opettaja on hyvin aina keskustellut puhelimen avulla molempien osapuolien vanhempien kanssa. Myös kerran pyysi toimittamaan laskun koululle, jos tulee. Kun jouduttiin käymään päivystyksessä päähän kohdistuneen iskun takia, joka leikeissä vahingossa tapahtui.

Esteet ja haasteet oppilaiden osallisuuden toteutumiselle koulussa

Viimeiseksi huoltajilta kysyttiin, minkälaiset asiat heidän mielestään voivat olla esteenä tai haasteena lapsen osallisuuden toteutumiselle koulussa. Suurin osa vastaajista piti lasten osallisuuden toteutumisen esteenä tai haasteena lapsen erityisyyttä tai huonoa käytöstä.

Lapsen erityisyyden.

Kehitysvamman takia vaikea osallistua.

Lapsemme huono liikuntakyky (liikkuu rollaattorilla). Opettajat/koulu ottavat tämän kyllä hyvin huomioon ja lapsemme on kyllä sitä mieltä, että pääsee hyvin osallistumaan koulussa kaikkiin asioihin.

Ajanpuute mainittiin myös esteenä tai haasteena osallisuuden toteutumiselle. Yhden mielestä haasteita tai esteitä osallisuuden toteutumiselle ei ole. Kaksi vastaajaa eivät osanneet nimetä yhtään estettä tai haastetta.

Lähinnä ajan puute näiden asioiden fasilitointiin luokassa.

En koe, että sellaisia on.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMISIDEAT

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää erään eteläsuomalaisen peruskoulun erityisopetuksen pienryhmissä opiskelevien oppilaiden ja heidän huoltajiensa kokemuksia lasten osallisuudesta koulussa. Tavoitteena oli saada lasten ja huoltajien ääni kuuluviin sekä tarjota koululle aineistoa, jonka pohjalta heidän on mahdollista kehittää koulun toimintaa ja käytänteitä. Molempiin tutkimuskysymyksiin onnistuttiin saamaan vastauksia. Uskon, että työelämäyhteistyökoulu hyötyy lasten sekä huoltajien arvokkaista kokemuksista ja voi niiden pohjalta kehittää toimintaansa.

Käsitteen ”lasten osallisuus” määrittelemisen osoittautui oppilaille haasteelliseksi. Suurimmalle osalle haastateltavista käsite oli täysin vieras. Viisi seitsemästä ei osannut määritellä käsitettä. Moni haastateltavista pohti kuitenkin pitkään ja heistä huokui se, että he olisivat halunneet osata vastata.

Tämän opinnäytetyön tulosten mukaan koulu on lapsille mieleinen paikka. Ystävillä koetaan olevan erityinen merkitys koulun arjessa, etenkin välituntien viettossa. Ystävien kanssa vietetään aikaa välitunneilla keskustellen, pelaillen ja leikkien. Muita mukavia asioita koulussa ovat muun muassa erikoispäivät ja välitunnit. Suosikki- ja inhokkioppiaineet vaihtelevat paljon oppilaiden välillä. Epämiellyttäväksi oppiaineiksi koetaan sellaiset aineet, jotka ovat itselle vaikeita ja puolestaan miellyttäväksi aineiksi sellaiset, joissa koetaan pärjäävän hyvin.

Sekä huoltajien että oppilaiden vastausten perusteella koko koulun yhteiset tapahtumat ovat mukavia ja tärkeitä oppilaille. Niiden koetaan lisäävän yhteenkuuluvuuden tunnetta ja me-henkeä. Tärkeäksi koetaan myös, että erityisopetuksen pienryhmät ja yleisopetuksen luokat tekevät asioita yhdessä kokonaisuena kouluna.

Mannisen (2014, 39) mukaan yksi este osallisuuden toteutumiselle on kiusaaminen. Sekä haastatteluiden että kyselyiden perusteella kiusaamista ja syrjintää on havaittu koulussa jonkin verran. Oppilaat kertoivat nähneensä joitakin

kiusaamistilanteita. Osa huoltajista kertoi, että heidän lastansa syrjitään, kiusataan tai on kiusattu aikaisemmin. Suurin osa huoltajista kuitenkin kertoi, ettei heidän lapsensa ollut kokenut kiusaamista tai syrjintää. Opinnäytetyön tulosten mukaan aikuisten väliintulon lisäksi myös kavereiden merkitys kiusaamisen ehkäisyssä ja kiusaamistilanteiden selvittämisessä on merkittävä. Kiusaamis- ja ristiriitatilanteiden selvittämiseen pyydetään apua niin koulun aikuisilta, kuin koulukavereiltakin.

Jäin pohtimaan ystävien merkitystä kiusaamisen ennaltaehkäisemisessä. Lisäksi pohdin huoltajien mainitsemaa me-hengen korostamista. Kouluviihtyvyys ja yhteenkuuluvuuden tunne vahvistavat sosiaalisia suhteita ja luovat ystävyyssuhteita. Kouluissa olisi hyvä panostaa hyvään luokkahenkeen ja koko koulun yhteishenkeen vieläkin enemmän. Uskon, ettei kyseisiin yhteishenkeä nostattaviin asioihin voi panostaa liikaa. Yksi jatkotutkimusidea on selvittää, millainen koko koulun yhteishenki on, ja millaisin keinoin sitä voisi parantaa. Koulun yhteishenkeen panostaminen säännöllisesti on mielestäni erityisen tärkeää etenkin silloin, kun koulussa on sekä yleisopetuksen luokkia että erityisopetuksen pienryhmiä. Pienryhmät jäävät kokemukseni mukaan valitettavan usein omaksi kokonaisuudekseen, ja ovat erillään yleisopetuksen luokista. Tärkeää on tunne siitä, että ollaan yksi yhteinen koulu. Sisä- ja ulkoryhmäteorian mukaan kahtiajako ”meihin” ja ”teihin” voi pahimmillaan johtaa konflikteihin ja oman ryhmän suosimiseen (Opetushallitus. Yhteisöllisyys ja kulttuurinen moninaisuus. Yhteisöllisyys). Salovaaran ja Honkosen (2011, 43) mukaan yhteisöllisessä koulussa on hyvä ilmapiiri ja oppilaat viihtyvät sekä arvostavat toinen toisiaan. Yhteiset kokemukset, perinteet ja yhdessä tekeminen luovat yhteisöllisyyttä ja me-henkeä.

Aikuisilla on tärkeä rooli lasten osallisuuden mahdollistajina. Oppilaat kuvailivat koulun aikuisia mukavina ja kertoivat voivansa pyytää aikuisilta apua. Aikuisilta saadaan apua koulutehtävien lisäksi muun muassa välitunneilla riitojen selvittelyyn. Aineiston perusteella opettajat ottavat oppilaita mukaan päätöksentekoon, esimerkiksi erikoispäivien sisältöjen suunnittelussa. Oppilaat kertoivat esimerkin yökoulun suunnittelusta. He kertoivat opettajan antaneen heille vaihtoehtoja, joista he olivat yhdessä keskustellen päättäneet, mitkä aktiviteetit yökouluun valittaisiin. Perusopetuksen opetussuunnitelman mukaan koulun on kunnioitettava

oppilaiden oikeutta vaikuttaa päätöksentekoon ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti (Opetushallitus 2016, 24). Mielestäni oppilaiden kuvailema tapa päästä mukaan päätöksentekoon on hyvä esimerkki siitä, kuinka lasten ikä ja kehitystaso otetaan huomioon. Opettaja antoi oppilaille valmiita vaihtoehtoja, joista oppilaat saivat yhdessä valita mieleisensä. Tämän kaltainen tuettu päätöksenteko voi olla joskus tarpeen, sillä oppilaille ei välttämättä tule mieleen minkälaisia aktiviteetteja erikoispäiviin on mahdollista järjestää. Esimerkiksi taloudellisista syistä osa aktiviteeteista olisi jo automaattisesti poissuljettuja.

Erikoispäivien suunnittelun lisäksi oppilaat kokevat saavansa vaikuttaa koulussa muun muassa siihen, mitä tekevät välitunneilla. Oppilaiden mukaan opettajat päättävät oppituntien sisällöstä, kotiläksyistä ja koulun säännöistä. Oppilaat toivovat saavansa päättää muun muassa välituntien pituuksista ja koulun rajoista.

Huoltajien vastauksista huokuu luottamus kouluun. Luokkakokoihin ja aikuisten määrään luokissa ollaan tyytyväisiä. Pääsääntöisesti opettajiin ja koulun muihin aikuisiin luotetaan opetuksessa ja lasten osallisuuden toteutumisessa. Valtaosa huoltajista on tyytyväisiä myös lapsensa vaikuttamismahdollisuuksiin koulussa ja lasta koskevissa keskusteluissa. Aineistossa on kuitenkin myös vastauksia, joiden mukaan huoltajat eivät ole tyytyväisiä lapsensa vaikuttamismahdollisuuksiin. Huoltajille lähetetty kysely toimisi hyvin myös tyytyväisyyskyselynä ja sitä voitaisiinkin hyödyntää tulevaisuudessa sellaisena. Kyselyn voisi esimerkiksi lähettää aina uudelle pienryhmälle yhden lukukauden jälkeen.

Saatujen vastausten mukaan huoltajat kokevat oppilaiden osallisuuden toteutumisen esteiksi tai haasteiksi lapsen oman erityisyyden tai huonon käytöksen. Yhtenä esteenä nähdään myös ajan puute. Tärkeää on huomata myös se, että osa huoltajista ei näe esteitä tai haasteita lasten osallisuuden toteutumisessa. Nämä tulokset eroavat paljon Mannisen (2015, 32–50) tutkimustulosten kanssa. Mannisen tutkimuksen mukaan erityisen tuen tarpeessa olevien lasten osallisuuden toteutumisen haasteita ovat muun muassa tiedonkulun puutteellisuus koulun sisällä sekä kodin ja koulun välillä, negatiiviset lausunnot ja erityisen tuen tarpeessa olevien lasten vähäiset mahdollisuudet vuorovaikutukseen muiden lasten kanssa. Mannisen mukaan osallisuuden esteitä ovat kiusaaminen ja väheksyntä,

henkilöstön puutteelliset resurssit ja se, etteivät koulun arvot toteudu käytännössä. Aineistoa analysoidessani pohdin, ymmärsivätköhän kyselyyn vastanneet tämän kysymyksen tavalla, jolla olin sen ajatellut. Vastausten perusteella saan kuvan, että huoltajat peilaavat kysymystä vain omaan lapseensa ja tämän hetkiin tilanteeseen. Mikäli haasteita tällä hetkellä oman lapsen kohdalla ei ollut, saattoi kysymykseen vastaaminen osoittautua haastavaksi. Tarkoitukseni oli kysymyksellä saada selville huoltajien ajatuksia siitä, minkälaiset asiat ylipäätään voivat vaikuttaa lapsen osallisuuden toteutumiseen negatiivisesti, eikä siihen minkälaiset asiat tällä hetkellä vaikuttavat juuri oman lapsen kohdalla.

Oppilaat kokivat haastatteluun osallistumisen tärkeänä. Yksi oppilaista pohti haastattelun aikana sitä, olisiko heidän välintuntinsa kestänyt normaalia vähemmän aikaa haastatteluiden takia. Tämän oppilaan pohdinnasta huokui ylpeys siitä, että juuri hän pääsi osallistumaan haastatteluun. Moni kertoi odottaneensa haastattelua kovasti ja kertoi haastattelutilanteen olleen mukava. Yksi haastateltavista kertoi tunteneensa olonsa haastattelun aikana julkisuuden henkilöksi. Olen hyvin tyytyväinen siihen, että sain olla mukana luomassa lapsille osallisuuden kokemuksia haastatteluiden kautta.

10 POHDINTA

10.1 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Yksi sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetensseista, eli osaamisvaatimuksista on eettinen osaaminen. (Diakonia ammattikorkeakoulu. Arviointi. Osaamisvaatimukset: sosionomi). Rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta tulee noudattaa koko opinnäytetyöprosessin ajan. (Libquides. Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas. Eettiset periaatteet tutkivassa ja kehittävässä työssä). Kirjallisten lähteiden käytössä on muistettava eettisyys. Toisen tekemää työtä tulee kunnioittaa ja aina toisen tekstiä tai tutkimustuloksia käyttäessä on laitettava lähde näkyviin. (Libquides. Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas. Eettiset periaatteet tutkivassa ja kehittävässä työssä.) Perehdyin laajasti aiheen kirjallisuuteen ja aiempiin tutkimuksiin. Kiinnitin huomiota lähteiden luotettavuuteen ja ajantasaisuuteen. Tutkimuksen eri vaiheiden tarkka selostus on tärkeää tutkimuksen luotettavuuden kannalta. (Hirsjärvi yms. 2013, 232). Olen pyrkinyt avaamaan kaikki tutkimuksen vaiheet tarkasti ja selkeästi.

Opinnäytetyön raportoinnissa ja koko opinnäytetyöprosessissa on huolehdittava tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden yksityisyyden säilymisestä. Kerätty tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu muiden käsiin ja se on hävitettävä asian mukaisesti (Libquides. Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas. Eettiset periaatteet tutkivassa ja kehittävässä työssä). Työelämäyhteistyötahokoulun sekä oppilaiden ja huoltajien yksityisyyden säilymisestä pidettiin huolta koko prosessin ajan. Yhteistyötahokoulun nimeä ei tässä opinnäytetyössä mainita, ja haastattelut ja kyselyt toteutettiin nimettöminä. Säilytin haastatteluista saadut äänimateriaalit kahdessa salasanoin suojatussa älylaitteessa. Opinnäytetyön julkaisemisen jälkeen poistan aineiston. Tulosten esittelyssä käytin suoria lainauksia haastatteluihin sekä kyselyyn tulleista vastauksista. Osa oppilaista kertoi muun muassa koulukavereistaan nimillä ja osa huoltajista kertoi lapsestaan nimellä. Näistä vastauksista sensuroin nimet ja korvasin ne kirjoittamalla sulkuihin esimerkiksi (ystävä). Suoria lainauksia käytin tekstin elävöittämiseen ja luotettavuuden tukemiseen.

Tutkivan työn periaatteisiin kuuluu tutkimusluvan hakeminen ja saaminen (Libquides. Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas. Eettiset periaatteet tutkivassa ja kehittävässä työssä). Tutkimusluvan opinnäytetyön toteuttamista varten sain työelämäyhteistyötahokoulun rehtorilta. Ihmisillä on oltava mahdollisuus päättää, osallistuvatko he tutkimukseen vai eivät. Lapsilta on oman suostumuksen lisäksi pyydettävä vanhemman tai muun laillisen edustajan lupa osallistua tutkimukseen. (Kuula 2011, 61.) Huoltajille suunnattuun kyselyyn vastaaminen oli vapaaehtoista. Oppilaiden haastatteluita varten pyysin heidän huoltajiltaan siihen lupaa haastattelulupalomakkeella. Lasten oman suostumuksen haastatteluun pyysin haastatteluiden yhteydessä ja muistutin heitä, että haastattelu olisi vapaaehtoista ja sen saisi keskeyttää missä vaiheessa tahansa, mikäli siltä tuntuisi.

Jotta tutkimukseen osallistujat voivat tehdä päätöksen osallistuvatko tutkimukseen vai eivät, heillä tulee olla riittävästi tietoa tutkimuksen tarkoituksesta, tavoitteista sekä toteutuksesta (Kuula 2011, 61). Syyskuussa 2019 osallistuin tutkimuskoulun erityisopetuksen vanhempainiltaan, jossa kerroin opinnäytetyöni tarkoituksesta, tavoitteista ja siitä, koska haastattelut toteutettaisiin ja koska kyselylomakkeet lähetettäisiin. Vanhempainiltaan osallistumisen tavoitteena oli opinnäytetyöstä kertomisen lisäksi käydä esittäytymässä lasten huoltajille. Haastattelulupalomakkeiden yhteyteen lisäsin myös saatekirjeen, jossa kerroin uudestaan opinnäytetyöstäni. Oppilaille avasin opinnäytetyöni tarkoitusta ja tavoitetta haastatteluiden yhteydessä.

Vuorovaikutukselliset tekijät vaikuttavat haastattelutilanteeseen. Haastateltaessa aikuinen saattaa tiedostamattaan dominoida ja johdatella lasta haluamiinsa vastauksiin. Lapsi saattaa myös etsiä vastauksia, joita ajattelee haastateltavan haluavan kuulla. (Roos 2016, 31.) Haastatteluissa vältin johdattelevia kysymyksiä ja pyrin antamaan tilaa lapsen omalle kerronnalle. Roosin (2016) mukaan näiden asioiden huomioiminen auttaa vähentämään valta-aseman tuomia haasteita.

Tutkimuksen arviointiin liittyy käsite validius, eli pätevyys. Validius tarkoittaa tutkimusmenetelmän kykyä mitata tarkoitettua asiaa. Joskus tutkija ajattelee

laaditun kysymyksen tietyllä tavalla, mutta kysymykseen vastaajat ymmärtävät kysymyksen eri tavalla (Hirsjärvi yms. 2013, 230.) Näin on voinut käydä esimerkiksi kyselyn kysymyksen ”Millaisten asioiden koet olevan esteenä/haasteena lapsen osallisuuden toteutumiselle koulussa?” kohdalla. Kyselylomake tulisi suunnitella huolellisesti ja testata sen toimivuus etukäteen (Kvantimotv. Kyselylomakkeen laatiminen). Testasin kyselylomakkeen ja pyysin siitä palautetta muutamalta tuttavaltani. Myös teemahaastattelurungon ja kuvien sekä alustojen toimivuuden testasin erään lapsen kanssa ennen virallisten haastatteluiden toteuttamista.

Koko opinnäytetyöprosessin ajan olen käynyt itseni kanssa keskustelua siitä, miten voisin kirjoittaa lapsista mahdollisimman arvostavasti. Päädyin käyttämään termejä kuten erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi, lapsi, joka tarvitsee erityistä tukea ja lapsi, jolla on vamma. Lähdekirjallisuudessa käytettiin termejä kuten vammaisen lapsi, erityislapsi ja erityistä tukea tarvitseva lapsi. En halunnut lähteä palvelujärjestelmälähtöiseen kieleen, joka määrittelee ihmisiä heidän tuen tarpeidensa perusteella. Sen sijaan pyrin käyttämään mahdollisimman arvostavaa kieltä. Sillä, miten lapsen tuen tarpeista kertoo, on mielestäni suuri merkitys. Puhessa on erilainen sävy riippuen siitä, puhuuko vammaisesta lapsesta vai lapsesta, jolla on vamma. Jokaiseen ihmiseen on suhtauduttava ainutlaatuisena kokonaisuutena ja ihmisarvo onkin yksi sosiaalialan keskeisemmistä eettisistä periaatteista (Talentia 2017, 17). Ihmiset ovat kokonaisuuksia ja paljon muutakin, kuin heidän yksittäinen ominaisuutensa. Lapsi voi erityisyytensä lisäksi olla myös esimerkiksi iloinen, huumorintajuinen ja taitava matematiikassa. Jos puhutaan vammaisesta lapsesta tai erityislapsesta, on lapsi heti leimattu tietynlaiseksi. Kuparin (2010, 29) mukaan eri alojen ammattilaiset ovat merkittävässä roolissa rakentamassa vammaisuuden käsitettä. Ammattilaisten käyttämä kieli heijastuu siihen, miten vammaisista ihmisistä ajatellaan ja miten heitä kohtaan toimitaan. Tämän vuoksi halusin tässä opinnäytetyössä puhua lapsista ensisijaisesti lapsina ja välttää leimaavia termejä.

10.2 Tutkimusmenetelmän ja toteutuksen arviointi

Haastattelulupalomakkeet lähetettiin seitsemän oppilaan huoltajille. Näistä jokainen sai luvan haastatteluun ja haastattelupäivänä jokainen näistä oppilaista oli koululla. Alussa ajattelin, että kaikki eivät varmasti saisi lupaa haastatteluun ja olisin ollut tyytyväinen saadessani haastatella noin viittä lasta. Seitsemän oppilaan haastattelumahdollisuus oli siis positiivinen yllätys.

Alun perin ajattelin lähettäväni sähköiset kyselylomakkeet kaikkien erityisopetuksen puolella opiskelevien lasten huoltajille. Siinä olisi kuitenkin ollut vaarana se, että olisin hukkunut vastauksiin, koska mahdollisia vastaajia oli niin suuri määrä. Tätä pohdin ja sain opinnäytetyön seminaarissa opettajilta neuvon, että rajaisin sen 5.–9.-luokkalaisten huoltajiin. Näin tein ja määräaikaan mennessä olin saanut kaksi vastausta. Muistutuksen jälkeen sain yhden vastauksen lisää. Saatujen vastausten vähäisen määrän vuoksi keskustelin työelämäyhteistyötahon kanssa ja päädyimme lähettämään saman kyselyn paperisena versiona koteihin. Paperiseen versioon vastaaminen osoittautui vastaajille helpommaksi ja vastauksia saatiin pyydettyyn määräaikaan mennessä viisi kappaletta. Muutaman päivän myöhässä tuli vielä kolme vastausta lisää. Näitä saatuja 11 vastausta käytin aineistona. Tämän jälkeen sain vielä muutamia vastauksia, mutta ne päädyin rajaamaan pois, sillä aineiston analyysi oli jo hyvässä vauhdissa.

Oppilaiden haastattelutilanteet sujuivat mutkattomasti ja sain vastauksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni. Ajattelin jakaa haastattelut kolmelle päivälle, mutta haastattelut sujuivatkin niin hyvin, että toteutin kaikki haastattelut saman päivän aikana. Sain mielestäni luotua hyvän kontaktin haastateltaviin lapsiin. Lapset olivat puheliaita ja näytti siltä, että he olivat rentoina koko haastatteluiden ajan. Käyttämäni KESY-menetelmä ja kuvat tekivät haastatteluista lapsiystävällisemmän. Koen, että kuvien avulla lasten oli helpompi avautua ja kertoa omista kokemuksistaan. Olin valinnut teemahaastatteluun kuusi eri teemaa ja muodostanut niihin sopivat kuvat. Teemojen määrä oli mielestäni sopiva, koska oppilaat jaksoivat keskittyä niistä jokaiseen. KESY-menetelmän ja kuvien käytön avulla lasten oli helpompi ymmärtää haastatteluissa käytettyjä käsitteitä. Kuvat ovat sanoja konkreettisempia ja ne voivat auttaa lasta selkiyttämään sitä mitä haastatteli on kysynyt. KESY-menetelmän avulla lapset pääsivät myös luomaan jotain uutta. He pääsivät tekemään oman ”kuvataulunsa”.

Olin muodostanut sekä avoimia että suljettuja kysymyksiä huoltajille tarkoitettuun kyselyyn. Muodostin kysymyskokonaisuuksia, koska useimmat kysymykset liittyivät toisiinsa. Kyselyssä oli siis kahdeksan kysymyskokonaisuutta. Osa vastaajista vastasi kaikkiin kysymyksiin, mutta suuri osa vastaajista vastasi aina vain yhteen tai kahteen kysymykseen yhdestä kysymyskokonaisuudesta. Minun olisi ehkä siis kannattanut laittaa jokainen kysymys erikseen tai vaihtoehtoisesti rajata osa kysymyksistä pois. Lopputulokseen olen kuitenkin tyytyväinen ja sain kerättyä kyselylomakkeen avulla vastauksia toiseen tutkimuskysymykseeni.

10.3 Opinnäytetyön prosessi ja ammatillinen kasvu

Opinnäytetyön prosessi alkoi ideoinnista ja työelämäyhteistyötahon hankinnasta. Ideapaperin esittelin maaliskuussa 2019 ja huhtikuussa 2019 kävin esittelemässä opinnäytetyöideani työelämäyhteistyötahokoululle. Työelämäyhteistyötahokoulun rehtori ja erityisopetuksen opettajat pitivät aiheitani ajankohtaisena ja tärkeänä. Tässä vaiheessa ideani oli selvittää lasten osallisuuden kokemusten lisäksi myös huoltajien kokemuksia koulun ja kodin yhteistyöstä, mutta viimeksi mainittu rajautui pois. Opinnäytetyön suunnitelman esittelin lokakuussa 2019 ja haastattelut pääsin toteuttamaan joulukuussa 2019.

Sosionomi (AMK) tulee osata johtaa itseään ja kyetä kriittiseen ammatilliseen reflektioon (Diakonia-ammattikorkeakoulu. Arviointi. Osaamisvaatimukset: sosionomi). Opinnäytetyön tekeminen on ollut pitkä ja ajoittain raskas, mutta ennen kaikkea antoisa projekti. Työ on opettanut minulle muun muassa pitkäjänteisyyttä ja kärsivällisyyttä, sillä hetkittäin tuntui, ettei työstä tulisi koskaan valmista. Tein opinnäytetyön yksin, joka osoittautui samalla vahvuudeksi sekä heikkoudeksi. Pystyin itse määrittelemään aikataulun ja edistämään työtä itselleni sopivina aikoina. Vastuu omasta työstä ja sen aikatauluttamisesta sekä suunnittelemisesta vahvisti oman itseni johtamisen taitoja. Suurena haasteena koin kuitenkin yksin kirjoittamisen ja etenkin analyysivaiheessa olisin kaivannut ajatusten vaihtoa muiden kanssa. Tukea työn kanssa olen saanut opinnäytetyötä ohjaavalta opettajalta sekä opiskelutovereilta opinnäytetyöseminaareissa. Opinnäytetyöprosessin

aikana olen oppinut lisää tiedonhankinnasta ja tullut lähdekriittisemmäksi. Olen saanut apua lähteiden etsimiseen Diakonia-ammattikorkeakoulun kirjaston informaattikolta. Jouduin prosessin aikana useampaan kertaan tarkastelemaan työni rajausta kriittisesti, jotta siitä ei olisi tullut liian laaja. Koen onnistuneeni lopullisessa rajauksessa, sillä olen tyytyväinen lopputulokseen.

Tämä opinnäytetyö on minun ensimmäinen tutkimuksellinen työni. Tämän kautta olen päässyt perehtymään eri tutkimusmenetelmiin ja soveltamaan niitä. Tutkimusmenetelmien soveltaminen onkin yksi sosionomin osaamisvaatimuksista (Diakonia-ammattikorkeakoulu. Arviointi. Osaamisvaatimukset: sosionomi). Sosionomiopintojen aikana olen päässyt toteuttamaan muutamia haastatteluita, mutta niissä haastateltavat ovat olleen aikuisia. Lasten haastattelu oli siis minulle uusi kokemus. Haastattelutilanteet, kuten muutkin lasten kanssa toteutettavat tuokiot on syytä suunnitella hyvin. Koen, että juuri haastatteluiden suunnittelu oli minun vahvuuteni. Minulla on lasten ohjaus- ja valmennustaustaa, josta koen saaneeni oppeja tuntien ja tuokioiden suunnitteluun. Itsellä on paljon varmempi olo toteuttaa tuokion sisältöä, jos suunnittelu on tehty huolella. Myös lapset huomaavat aikuisen varmuuden ja luottamuksen ilmapiirin muodostuminen on helpompaa. Opinnäytetyöprosessin myötä opin myös tekemään sähköisiä kyselyitä Surveymonkey-palvelun avulla. Uskon tästä olevan hyötyä tulevaisuudessa, koska yhä useampia kyselyitä tullaan varmasti toteuttamaan sähköisesti. Ja esimerkiksi nuoria voi olla helpompi saavuttaa mobiilikyselyiden kautta.

Sosionomin kompetenssit edellyttävät sosionomia asettumaan yhteiskunnallisesti heikommassa asemassa olevien puolelle ja edistämään yhdenvertaisuutta sekä tasa-arvoa (Diakonia-ammattikorkeakoulu. Arviointi. Osaamisvaatimukset: sosionomi). Opinnäytetyön lähdekirjallisuus opetti minulle paljon. Muun muassa aikuisten rooli lasten osallisuuden mahdollistajina oli itselleni iso oivallus. Tulevana sosionomina aion pitää tämän opinnäytetyön aiheen tiukasti mielessä. Lasten ja muiden heikommassa asemassa olevien osallisuuden tukeminen on hyvin tärkeää. Mikäli haluaa oppia tuntemaan ihmistä sekä hänen vahvuuksiaan ja tuen tarpeitaan, siihen tarvitaan kykyä kuunnella.

Sosionomin kompetensseihin kuuluu työyhteisöosaaminen, eli sosionomin tulee osata toimia monialaisessa työyhteisössä (Diakonia-ammattikorkeakoulu. Arviointi. Osaamisvaatimukset: sosionomi). Vaikka toteutin opinnäytetyön yksin, pääsin vahvistamaan yhteistyötaitojani. Työelämäyhteistyötahokoulun kanssa yhteistyö sujui mutkattomasti. Yhteydenpito toimi hyvin sähköpostin välityksellä sekä kasvotusten koululla. Opinnäytetyöprosessin alkupuolella kävin keskustellessa opinnäytetyöni aiheesta koulun rehtorin ja erityisopetuksen opettajien kanssa.

Olen päässyt oppimistehtävien ja etenkin työharjoitteluideni puitteissa käyttämään puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatio menetelmiä. Kun kuulin KESY-menetelmästä, tiesin, että haluan käyttää kyseistä menetelmää haastatteluiden tukena. Ajattelin, että mikäli haastateltavat lapset olisivat hyvin vähäpuheisia tai sisäänpäin kääntyneitä haastatteluiden aikana, pelkästään kuvien avulla saisin lasten ajatuksia selville. Lapsi olisi voinut kertoa ajatuksistaan myös ainoastaan asettamalla kuvan haluamalleen alustalle. Kaikki haastateltavat oppilaat olivat kuitenkin hyvinkin puheliaita. Mielestäni kuvien käyttö on hyvin hyödyllinen kommunikoinnin apuväline ja kuvien arkisesta käytöstä hyötyvät kaikki. Mielenkiintoista olisi myös päästä haastattelemaan lapsia, jotka eivät käytä lainkaan puhetta kommunikoidakseen, ja päästä testaamaan KESY-menetelmän toimivuutta heidän kanssaan. Tulevana sosionomina aion varmasti soveltaa KESY-menetelmää. Haluaisin myös rohkaista muita kokeilemaan KESY-menetelmää lapsen mielipiteiden ja ajatusten selvittämisen tukena. Vaikka lapsi kommunikoisikin pääasiassa puheella, kuvat tekevät keskusteluista lapsille mielekkäämpiä.

LÄHTEET

- Aarnos, E. (2018). Kouluun lapsia tutkimaan: Havainnointi, haastattelu ja dokumentit. Teoksessa Valli, R. (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Otava kirjapaino: Keuruu
- Ahola, S. & Pollari, K. (2018). *Lapsella on oikeus osallisuuteen – vammaisuudesta riippumatta*. Saatavilla 6.6.2019 [http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135864/URN ISBN 978-952-302-999-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135864/URN%20ISBN%20978-952-302-999-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y)
- Barkholm, V. & Puotila, R. (2017). *ERITYISLASTEN SOSIAALINEN OSALLISUUS KOULUSSA*. (Opinnäytetyö, Oulun ammattikorkeakoulu, sosiaalialan tutkinto-ohjelma). Saatavilla 15.9.2019 [https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/137168/Puotila Riikka Barkholm Vertti.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/137168/Puotila_Riikka_Barkholm_Vertti.pdf?sequence=1&isAllowed=y)
- De Roíste, A., Kelly, C., Molcho, M., Gavin, A. & Gabhainn, S. (2010). Is school participation good for children? Associations with health and well-being. *Health education* 112(2), 88–104. Saatavilla 30.3.2020 https://pdfs.semanticscholar.org/32fb/46077a582b8599491c0e42630ff311c57a1d.pdf?_ga=2.125590474.1990739938.1585568428-1650845709.1585568428
- Diakonia ammattikorkeakoulu. Arviointi. Osaamisvaatimukset: sosionomi. Saatavilla 30.3.2020 <https://www.diak.fi/opiskelu/opiskelijan-polku/opintojen-suorittaminen/arviointi/osaamisvaatimukset-sosionomi/>
- Eronen, A. & Taskinen, J. (2016). *ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVAN LAPSEN OSALLISUUS ARJESSA, Vanhempien, opettajien ja terapeuttien kokemuksia*. (Opinnäytetyö, Savonia-ammattikorkeakoulu, fysioterapian koulutusohjelma). Saatavilla 15.9.2019 [https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/113437/Anniina Eronen Juho Taskinen.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/113437/Anniina_Eronen_Juho_Taskinen.pdf?sequence=1&isAllowed=y)
- Eskola, J., Lätti, J. & Vastamäki, J. (2018). Teemahaastattelu: lyhyt selviytymisopas. Teoksessa Valli, R. (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1*.

Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle.

Jyväskylä: PS-kustannus

- Gellin, M., Herranen, J., Junntila-Vitikka, P., Kiilakoski, T., Koskinen, S., Mäntylä, N., Niemi, R., Nivala, E., Pohjola, K. & Vesikansa, S. (2012). Lapsset ja nuoret subjekteina koulutusjärjestelmässä. Teoksessa Gretschel, A. & Kiilakoski, T. (toim.), *Demokratiaoppitunti, Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa*. Helsinki. Nuorisotutkimusverkosto. (s. 95–148).
- Hakala, J. (2018). Toimivan tutkimusmenetelmän löytäminen. Teoksessa Valli, R. (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Otava kirjapaino: Keuruu
- Hart, R. (1992). *Children's participation: From tokenism to citizenship*. Innocenti Essays, nro 4. Florence: UNICEF. Saatavilla 2.3.2020 https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2007). *Tutki ja kirjoita*. Tammi: Helsinki
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009). *Tutki ja kirjoita*. Tammi: Helsinki
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2013). *Tutki ja kirjoita*. Tammi: Helsinki
- Hujala, A. (2011). *Eryitystä tukea tarvitseva lapsi on ensisijaisesti lapsi, Lapsen oikeudet osaksi vammaispolitiikkaa*. Lapsiasiavaltuutetun toimisto. Saatavilla 13.4.2019 http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/04/erityistuki_lapsi.pdf
- Hyvärinen, S. & Pösö, T. (toim.) (2018). *Lasten haastattelu lastensuojelussa*. PS-kustannus.
- Häkli, J., Kallio, K-P. & Korkiamäki, R. (2015). Myönteinen tunnistaminen – näkökulma hyvinvoinnin edistämiseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseen. Teoksessa Häkli, J., Kallio, K-P. & Korkiamäki, R. *Myönteinen tunnistaminen*. (s. 9–35). Saatavilla 30.3.2020 http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/myonteinen_tunnistaminen.pdf
- Innokylä. *Koti, koulu ja kolmas sektori erityisperheiden osallisuuden edistäjinä koulussa*. Hankkeen etusivu. Saatavilla 15.9.2019

- [1&p_p_col_count=1&projects_WAR_projectsportlet_projec-tld=8406995&projects_WAR_projectsportlet_action=viewGeneral](#)
- Innokylä. SWOT. Toimintamalli. Saatavilla 25.9.2019 <https://www.innokyla.fi/web/malli111751>
- Järvinen, K. & Mikkola, P. (2015). *Oletko sä meidän kaa?: näkökulmia osallisuuden ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa*. Kustantaja Pedatioto.
- Kalliomaa-Puha, L. & Tillman, P. (2016). *Äiti on aina äiti. Lasten omaishoitajien arjen haasteet. Kirjassa Laulu 573566 perheestä. Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000-luvulla*. Kela teemakirja. Tampere: Juvenes Print Oy. Saatavilla 11.5.2019 https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/163822/Laulu_573566_perheesta.pdf?sequence=1
- Kiilakoski, T. (2012). Koulu nuorten näkemänä ja kokemana. Tilannekatsaus – marraskuu 2012. Opetushallitus. Muistiot 2012:6. Saatavilla 1.3.2020 https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisu/144743_koulu_nuorten_nakemana_ja_kokemana_2.pdf
- Kivakoulu. Vanhempien opas. Mistä kiusaaminen johtuu? Saatavilla 30.3.2020 http://www.kivakoulu.fi/mista_kiusaaminen_johtuu
- Kuosma, T. (2018). *Kansainväliset vammaisoikeudet*. Atrain & Nord
- Kupari, K. (2010). Haastavan käyttäytymisen tulkinnat kehitysvamma-alan lehdissä. Teoksessa Vehmas, S. (toim.), *Vammaisuuden kokeminen ja kokemisen vammaisuus*. Suomen Vammaistutkimuksen Seuran 2. vuosikirja. Kehitysvammaliiton selvityksiä 7. Saatavilla 28.4.2020 <https://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/kehitysvammaliiton-selvityksia-7.pdf>
- Kurvinen, A., Neuvonen, S., Siven, T., Vartiainen, J., Vilhunen, R. & Vilen, M. (2013). *Lapsuus: erityinen elämänvaihe*. Kustannus WSOYpro.
- Kuula, A. (2011). *Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino
- KvaliMOTV. 7.3.4. Teemoittelu. Saatavilla 25.9.2019 https://www.fsd.uta.fi/metelmaopetus/kvali/L7_3_4.html

Kvantimotv. Kyselylomakkeen laatiminen. Saatavilla 29.4.2020

<https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kyselylomake/laatiminen.html>

L 1285/2016. Nuorisolaki. Saatavilla 28.3.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>

L 628/1998. Perusopetuslaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1998/19980628>

<https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1998/19980628>

Leemann, L. & Hämäläinen, R-M. (2016). *Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut, pohdintaa käsitteiden sisäl- löstä*. Saatavilla 30.3.2020 http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131350/YP1605_Leemann%26Hamalainen.pdf?sequence=2&isAllowed=y

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131350/YP1605_Leemann%26Hamalainen.pdf?sequence=2&isAllowed=y

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131350/YP1605_Leemann%26Hamalainen.pdf?sequence=2&isAllowed=y

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131350/YP1605_Leemann%26Hamalainen.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Leinonen, J. (2014). Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa J. Heikka, E. Fonsén, J. Elo & J. Leinonen (toim.), *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa*. Tampere: Suomen Varhaiskasvatus ry

Leskisenoja, E. & Sandberg, E. (2019). *Positiivinen pedagogiikka ja nuorten hyvinvointi*. Jyväskylä: PS-kustannus

Libguides. Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas. Eettiset periaatteet tutkivassa ja kehittävässä työssä. Saatavilla 30.3.2020

<http://libguides.diak.fi/c.php?g=389856&p=2793510>

Lämsä, A-L. (2013). *Verkosto vahvaksi*. PS-kustannus.

Mannerheimin lastensuojeluliitto. Ammattilaisille. Kummioppilastoiminta. Saatavilla 2.3.2020 <https://www.mll.fi/ammattilaisille/kouluille-ja-oppilaitoksille/kummioppilastoiminta/>

<https://www.mll.fi/ammattilaisille/kouluille-ja-oppilaitoksille/kummioppilastoiminta/>

<https://www.mll.fi/ammattilaisille/kouluille-ja-oppilaitoksille/kummioppilastoiminta/>

Manninen, S. (2014). *Osallisuus, arvostus ja yhdenvertaisuus avaimina kiusaamisen ennaltaehkäisylle*. Saatavilla 28.1.2020 <http://tuettutyollistyminen.fi/wp-content/uploads/2014/03/Sari-Manninen-Osallisuus-arvostus-ja-yhdenvertaisuus-avaimina-kiusaamisen-ennalta-ehk%C3%A4isylle.pdf>

<http://tuettutyollistyminen.fi/wp-content/uploads/2014/03/Sari-Manninen-Osallisuus-arvostus-ja-yhdenvertaisuus-avaimina-kiusaamisen-ennalta-ehk%C3%A4isylle.pdf>

<http://tuettutyollistyminen.fi/wp-content/uploads/2014/03/Sari-Manninen-Osallisuus-arvostus-ja-yhdenvertaisuus-avaimina-kiusaamisen-ennalta-ehk%C3%A4isylle.pdf>

Manninen, S. (2015). Erityistä tukea tarvitsevien lasten osallisuuden haasteet koulussa – kasvattajien käsityksiä. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti* 25(1), 32-50. Saatavilla <https://bulletin.nmi.fi/wp-content/uploads/2015/02/Manninen.pdf>

<https://bulletin.nmi.fi/wp-content/uploads/2015/02/Manninen.pdf>

<https://bulletin.nmi.fi/wp-content/uploads/2015/02/Manninen.pdf>

- Meriluoto, T., Marila-Penttinen, L. & Lehtinen, E. (toim.) (2015). *Osallisuuden ja kokemusasiantuntijuuden käsikirja*. Saatavilla 13.4.2019 http://www.e-julkaisu.fi/ensi_ja_turvakotien_liitto/osallisuus_kasikirja/pdf/Osallisuus_kasikirja.pdf
- Moberg, S., Hautamäki, J., Kivirauma, J., Lahtinen, U., Savolainen, H. & Vehmas, S. (2015). *Eryityspedagogiikan perusteet*. Saatavilla 30.3.2020 <https://www.ellibslibrary.com/book/978-952-451-647-1>
- Mäkelä, J. 2011. Osallisuuden merkitys lapsen ja nuoren kehitykselle. Teoksessa Nurmi, S. & Rantala, K. (toim.), *Näyn ja kuulun. Lapsen etu ja osallisuus*. Helsinki: LK-kirjat/Lasten Keskus Oy
- Nurmi, S. (2011). *Näyn ja kuulun: lapsen etu ja osallisuus*. Helsinki : LK-kirjat : PTK - poikien ja tyttöjen keskus
- Oma oppilaskunta. Oppilaskunta toimii. Saatavilla 15.9.2019 <https://omaoppilaskunta.fi/oppilaskunta-toimii/>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2012). Tehostettua ja erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetuksen kehittäminen 2007 – 2011. Kehittävän arvioinnin loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:5. Helsinki: Kopijyvä Oy. Saatavilla 21.3.2020 <http://julkaisu.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79219/okm05.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. Suomen koulutusjärjestelmä. Saatavilla 1.3.2020 <https://minedu.fi/koulutusjarjestelma#perusopetus>
- Opetushallitus (2016). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus. Saatavilla https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Opetushallitus. Esiopetus. Mitä on esiopetus? Saatavilla 1.3.2020 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-esiopetus>
- Opetushallitus. Koulutus ja tutkinnot. Oppilaan oikeudet ja velvollisuudet perusopetuksessa. Saatavilla 3.1.2020 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/oppilaan-oikeudet-ja-velvollisuudet-perusopetuksessa>
- Opetushallitus. Koulutus ja tutkinnot. Varhaiskasvatus. Saatavilla 1.3.2020 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatus>

- Opetushallitus. Oppimisen ja koulunkäynnin tuki. Saatavilla 30.3.2020
<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/oppimisen-ja-koulunkaynnin-tuki>
- Opetushallitus. Yhteisöllisyys ja kulttuurinen moninaisuus. Yhteisöllisyys. Saatavilla 2.3.2020 <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/yhteisollisyys>
- Paju, P. (2011). Koulua on käytävä. Etnografinen tutkimus koululuokasta sosiaalisena tilana. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura.
- Pelastakaa Lapset ry (2019). ”Mahdollisuus tehdä mikä itselle tärkeää” – Lasten ja nuorten osallisuuden kehittämiskokonaisuuden loppuraportti. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. Hallituksen kärkihanke. Saatavilla 23.3.2020 https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaa/kaalapset/main/2018/04/13161756/KSLAPE-Loppuraportti_Fin.pdf
- Pollari, K. (2011). Ihmisoikeudet kuuluvat kaikille. Teoksessa Hujala, A. (toim.), *Erityistä tukea tarvitseva lapsi on ensisijaisesti lapsi. Lapsen oikeudet osaksi vammaispolitiikkaa.* (s. 8–16). Saatavilla http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/04/erityistuki_lapsi.pdf
- Roos, P. (2016). *Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa.* Waasa Graphics Oy: Vaasa
- Rouvinen-Wilenius, P., Aalto-Kallio, M., Koskinen-Ollonqvist, P. & Nikula, T. (2011). Osallisuus osana tasa-arvoa. Teoksessa Rouvinen-Wilenius, P. & Koskinen-Ollonqvist, P. (toim.), *Tasa-arvo ja osallisuus väylä terveyteen. Järjestöt suunnan näyttäjinä.* Terveyden edistämisen keskuksen julkaisuja 9/2011, Helsinki
- Salminen, J. & Annevirta, T. (2014). Opetussuunnitelman perusteiden välittämä ohjaus – mitä, kenelle ja miksi? *Kasvatus* 45 (4) 333–348. Saatavilla 1.3.2020 <file:///C:/Users/kiips/Downloads/1.Opetussuunnitelmanvliittmohjaus-mitkenellejamiksi.pdf>
- Salovaara, R. & Honkonen, T. (2011). *Rakenna hyvä luokkahenki.* Jyväskylä: PS-kustannus
- Shier, H. (2001). Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. *Children and Society* vol. 15. 107–117, Iso-Britannia.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. Hankkeet ja säädösvalmistelu. Lapsistrategia. Saatavilla 28.3.2020 <https://stm.fi/lapsistrategia>

- Särkelä-Kukko, M. Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen. Teoksessa Jämsen, A. (toim.), & Pyykkönen, A. *Osallisuuden jäljillä* (s. 34-49). Saatavilla <https://www.pksotu.fi/pksotu/wp-content/uploads/2018/02/oSallisuuden-j%C3%A4ljiill%C3%A4-verkko-versio-pakattuna-16052014.pdf>
- Takala, M. (2016). *Eryityspedagogiikka ja kouluikä*. Helsinki: Gaudeamus
- Talentia (2017). *Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet*. Saatavilla 18.10.2019 [https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/docs/Talentia Etiikkaopas 2017.pdf](https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/docs/Talentia_Etiikkaopas_2017.pdf)
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Hyvinvointi- ja terveyserot. Osallisuus. Saatavilla 30.3.2020 <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja. Lapsen mielipiteen selvittäminen. Saatavilla 29.4.2020 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/huostaanoton-valmistelu/lapsen-mielipiteen-selvittaminen>
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. *Vammaispalvelun käsikirja*. Vammaisuus. Saatavilla 11.5.2019 <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vammaisuus>
- Tilastokeskus. Tilastot. Peruskoulujen määrä jatkoi laskuaan, oppilaitokset aiempaa suurempia. Saatavilla 1.3.2020 http://www.stat.fi/til/kjari/2019/kjari_2019_2020-02-12_tie_001_fi.html
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi: Helsinki.
- Turja, L. (2011). Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Juva: PS-kustannus
- Unicef. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Saatavilla 18.3.2020 https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf
- Valli, R. (toim.) (2018). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus
- Valtioneuvosto (10.12.2019). Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti,

- taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Saatavilla 30.3.2020 http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161931/VN_2019_31.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja. Saatavilla 11.5.2019 <https://vane.to/vammaisyleissopimus>
- Vanhempainliitto. Työkalut. KESY – Keskustelu symbolein. Saatavilla 15.9.2019 <https://vanhempainliitto.fi/tyokalut/kesy/>
- Vanhempainliitto. Työkalut. KESY- keskustelu symbolein. Saatavilla <https://vanhempainliitto.fi/tyokalut/kesy/>
- Verkkopalvelu kehitysvammaisuudesta. Arki ja palvelut. Erityisopetus. Saatavilla 13.5.2019 <https://verneri.net/yleis/erityisopetus>
- Vilka, H. (2015). Tutki ja kehitä. Saatavilla 30.3.2020 <https://www.elibrary.com/fi/book/978-952-451-756-0>

LIITE 1. Saatekirje lapsen huoltajille

OPINNÄYTETYÖ ERITYISEN TUEN TARPEESSA OLEVIEN LASTEN OSALLISUUDESTA KOULUSSA

Olen sosionomiopiskelija Helsingin Diakonia-ammattikorkeakoulusta. Toteutan opinnäytetyöni (koulun nimi) koulun pienryhmiin (syksyllä 2019–kevällä 2020). Opinnäytetyöni aiheena on erityistä tukea tarvitsevien lasten osallisuus koulussa. Opinnäytetyön tarkoitus on selvittää oppilaiden sekä heidän huoltajiensa kokemuksia lasten osallisuudesta koulussa.

Tutkimusmenetelmänä käytän haastattelua sekä kyselyä. Tulen lähettämään teille huoltajille kyselyn ja lasten kokemuksia pyrin selvittämään haastattelemalla heitä. Haastattelen lapsia vain huoltajan luvalla ja lapsen suostumuksella. Haastatteluissa käytän apuna kuvia ja KESY- toimintamallia. KESY, eli keskustelu symbolein, on pelimuotoon muokattu kommunikaatioväline.

Haastattelut tapahtuvat koululla koulupäivän aikana. Haastattelut äänitetään, mutta kaikki äänitteet ja muu tutkimusmateriaali poistetaan opinnäytetyön valmistuttua. Kaikki haastattelut käsitellään anonyymisti eikä koulun nimeä mainita opinnäytetyössäni, joten yksittäistä lasta ei pysty työstäni tunnistamaan. Valmiin opinnäytetyön esittelen koulussani opinnäytetyöseminaarissa ja se julkaistaan ammattikorkeakoulujen yhteiseen Theseus- tietokantaan. Lisäksi annan valmiin opinnäytetyöni (koulun nimi) koulun käyttöön.

Nyt tarvitsenkin teidän huoltajien suostumuksen lapsenne haastatteluun. Täyttäkää, allekirjoittakaa ja palauttakaa alla oleva suostumuslomake viimeistään (päivämäärä). Kiitos vastauksestanne!

Ystävällisin terveisin

Liisa Kyheröinen, sosionomiopiskelija

Puh. XXX XXXXXXX

LIITE 2. Huoltajien suostumus lapsen haastatteluun

SUOSTUMUS LAPSEN HAASTATTELUUN

Haastattelut toteutetaan (päivämäärä).

Lapseni _____

SAA OSALLISTUA HAASTATTELUUN

EI SAA OSALLISTUA HAASTATTELUUN

Allekirjoitus _____

Kiitos vastauksistanne!

LIITE 3. Teemahaastattelurunko

Koulu

- Miten tulit tänään kouluun?
- Kertoisitko minulle, minkälaista koulussa on?
- Mikä koulussa on kivointa?
- Mistä asioista koulussa et pidä?
- Teettekö muiden luokkien tai koko koulun kanssa yhdessä joskus jotakin?
Minkälaisia asioita teette? Millaisia hetkiä ne ovat?

Aamunavaus

- Mitä aamunavauksessa tapahtuu?
- Kuka kertoo mikä päivä on tänään yms.?
- Mitä oppilaat kertovat omista viikonloppukuulumisistaan muulle luokalle?
- Miltä sinusta tuntuu, kun muut oppilaat ja aikuiset kuuntelevat sinun viikonlopustasi?
- Miltä tuntuu kuunnella toisten viikonloppukuulumisia?

Oppitunnit

- Mitä oppitunteja sinulla on tänään? Onko sinulla matematiikkaa tai äidinkieltä yms.?
- Mikä on sinun lempi aine? Miksi? Mikä siinä on parasta?
- Viittaatko usein tunneilla?

Välitunnit

- mitä yleensä teet välitunneilla?
- kenen kanssa?
- kuka päättää mitä teette?
- mitä muut oppilaat tekevät välitunneilla?
- teettekö koskaan mitään koko luokka yhdessä? Mitä teette?
- miten välitunteja voisi kehittää/muuttaa, jotta ne olisivat vielä mukavampia kaikille?

Ruokailu

- mikä on sinun lempi ruokaasi?
- mistä ruuasta et pidä?

- jos et pidä ruuasta, niin onko sinun pakko silti syödä sitä?
- nostatko itse ruokaa linjastolta? kertooko aikuiset sinulle, kuinka paljon sinun tulee ottaa ruokaa, vai päätätkö sen itse?
- keskusteletko ruokailussa muiden oppilaiden kanssa? entä aikuisten?
- mistä asioista keskustellette? onko keskustelu mielestäsi mukavaa?
- onko teillä ruokailussa aina samat paikat vai saatko itse päättää mihin istut? haluaisitko itse päättää istumapaikkasi?

Kaverisuhteet

- Minkälaisia luokkakavereita sinulla on? Mitä te teette yhdessä?
- minkälainen luokkahenki teillä on? millaiset asiat parantavat/huonontavat luokkahenkeä ja ilmapiiriä?
- Tuleeko sinulla joskus riitaa muiden oppilaiden kanssa?
- Kuka ratkaisee riidat ja miten ne selvitetään?

Koulun aikuiset

- Minkälainen opettajasi on? Entä muut luokan aikuiset?
- Mistä asioista oppilaat saavat päättää koulussa?
- Mistä asioista aikuiset päättävät koulussa?
- Minkälaisista asioista aikuiset ja lapset päättävät yhdessä?
- Minkälaisista asioista haluaisit itse päättää koulussa?

LIITE 4. Saatekirje kyselylomakkeen liitteeksi

Olen sosionomiopiskelija Helsingin Diakonia-ammattikorkeakoulusta. Toteutan opinnäytetyöni (koulun nimi) koulun pienryhmiin (syksyllä 2019–kevällä 2020). Opinnäytetyön tarkoitus on selvittää oppilaiden sekä heidän huoltajiensa kokemuksia oppilaiden osallisuudesta koulussa.

Perusopetuksen opetussuunnitelman mukaan koulun tehtävä on vahvistaa jokaisen oppilaan osallisuutta ja koulussa kunnioitetaan oppilaiden oikeutta vaikuttaa päätöksentekoon ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. (Opetushallitus 2016, 24.) Osallisuus on tunne tai kokemus siitä, että omilla teoilla ja mielipiteillä on vaikutusta. Se on myös ennen kaikkea kokemus siitä, että kuuluu johonkin. (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015, 8.) Ihminen kokee kuuluvansa yhteiskuntaan ja yhteisöihin esimerkiksi työn ja harrastusten kautta. Kokemus osallisuudesta muodostuu pienistä arjen asioista, kuten kuulluksi tulemisesta, sosiaalisista suhteista sekä omien asioiden päättämisestä. Osallisuudessa on kyse myös turvallisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta (Särkelä-Kukko 2014, 36–49). Osattomuus, ulkopuolisuus ja syrjäytyminen ovat osallisuuden vastakohtia (Nurmi 2011, 6). Lapsi tarvitsee aikuisia saadakseen osallisuuden kokemuksia. (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015, 11.) Erityisen tuen tarpeessa olevien lasten kohdalla aikuisten rooli korostuu entisestään.

Tämä kysely on suunnattu teille pienryhmissä opiskelevien 5–9-luokkalaisten huoltajille. Vastaattehan tähän kyselyyn viimeistään (päivämäärä) mennessä. Kiitos vastauksistanne jo etukäteen.

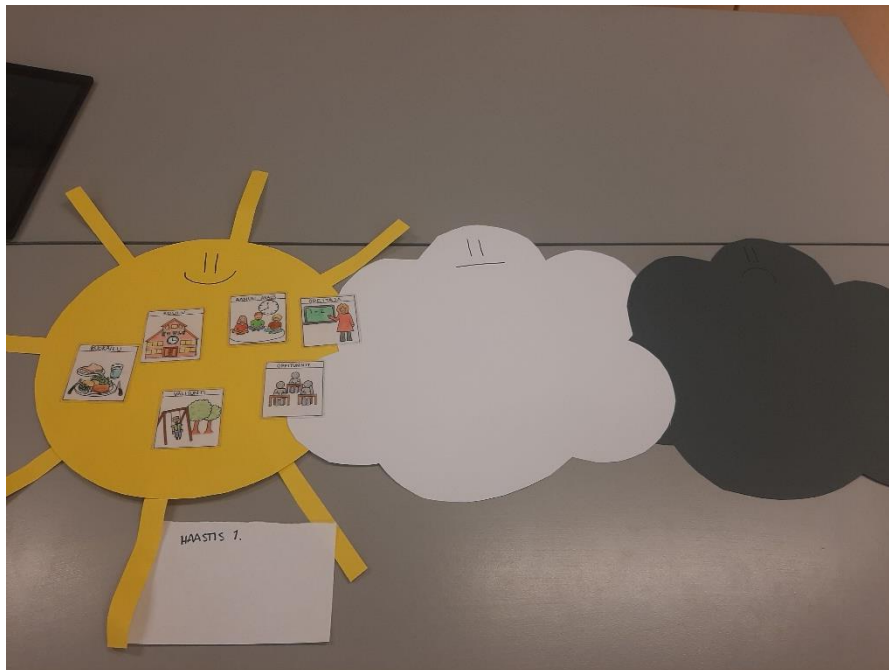
LIITE 5. Kyselylomake huoltajille

1. Miten kuvailisit lapsen osallisuutta koulussa? Pääseekö lapsesi vaikuttamaan luokkansa/koulunsa asioihin? Millaisiin asioihin lapsi pääsee vaikuttamaan?
2. Millä tavalla toivoisit, että lapsesi osallisuus otettaisiin koulussa ja koulutyössä huomioon?
3. Onko aikuisten määrä lapsesi luokassa mielestäsi riittävä? Perustele?
4. Osallistuuko lapsesi häntä koskeviin keskusteluihin, kuten HOJKS- ja arviointikeskusteluihin? Tuleeko lapsesi ääni keskusteluissa mielestäsi kuuluviin? Miten lapsen osallisuus voitaisiin mielestäsi ottaa paremmin huomioon keskusteluissa?
5. Kuuluuko lapsesi oppilaskunnan hallitukseen? Tiedätkö, onko lapsellesi kerrottu oppilaskunnan hallituksesta?
6. Osallistuuko lapsesi luokka koko koulun yhteisiin tapahtumiin? Kerro jokin esimerkki tällaisesta tapahtumasta? Koetko, että koko koulun yhteiset tapahtumat ovat merkityksellisiä lapselle?
7. Onko lapsesi kokenut kiusaamista tai syrjintää koulussa? Jos on, millaista kiusaaminen on ollut? Miten kiusaamiseen on koulun puolesta puututtu? Mikäli kiusaamista tapahtuisi, miten toivoisit koulun puuttuvan tilanteeseen?
8. Millaisten asioiden koet olevan esteenä/haasteena lapsen osallisuuden toteutumiselle koulussa?

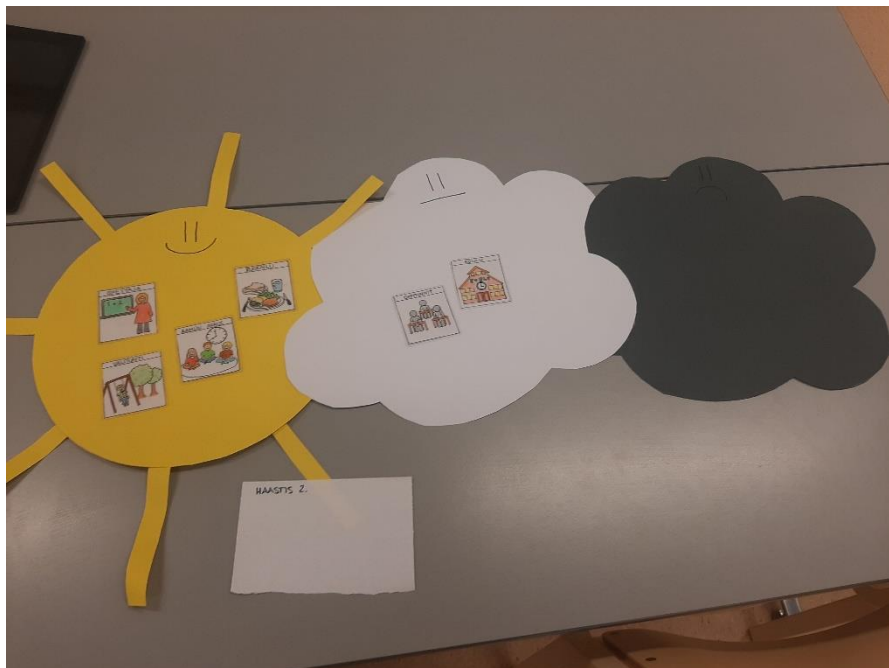
LIITE 6. KESY-menetelmä haastatteluiden tukena

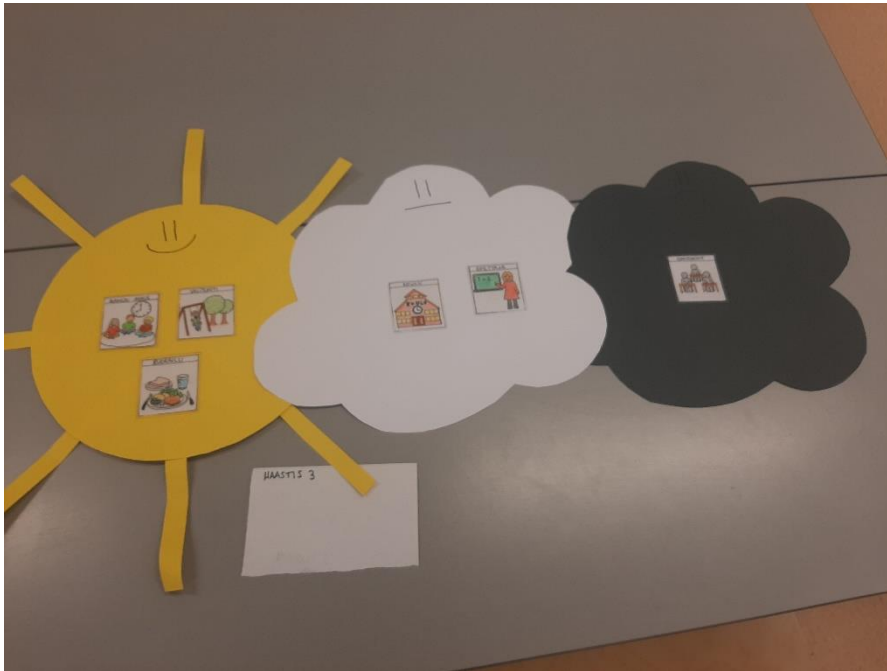
LIITE 7. Kuvataulut

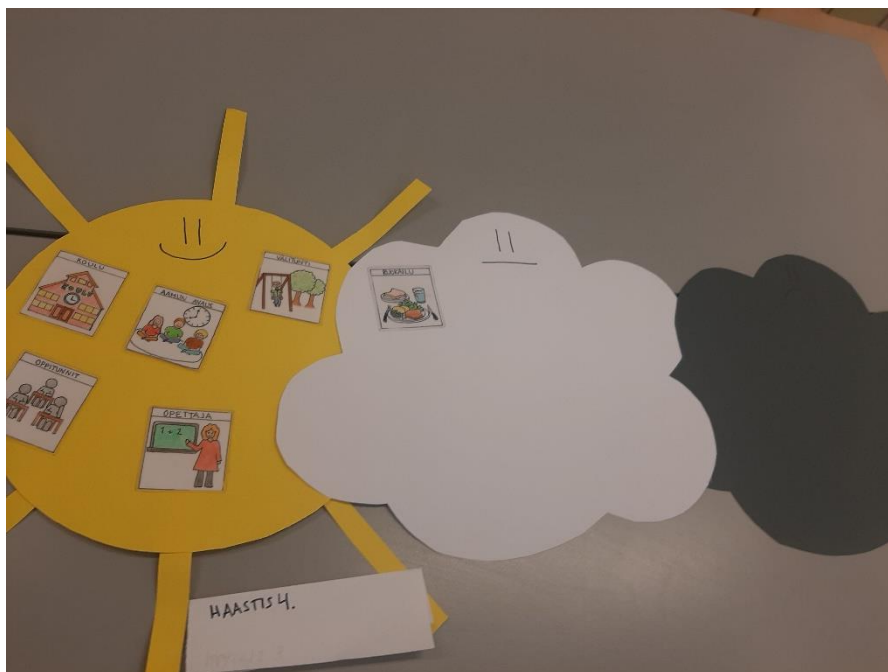
KUVA 1. Ensimmäinen haastateltava asetti kaikki muut kuvat keltaisen auringon päälle paitsi oppitunnit ja opettajan keltaisen auringon ja valkoisen pilven väliin. Musta pilvi jäi häneltä tyhjäksi.

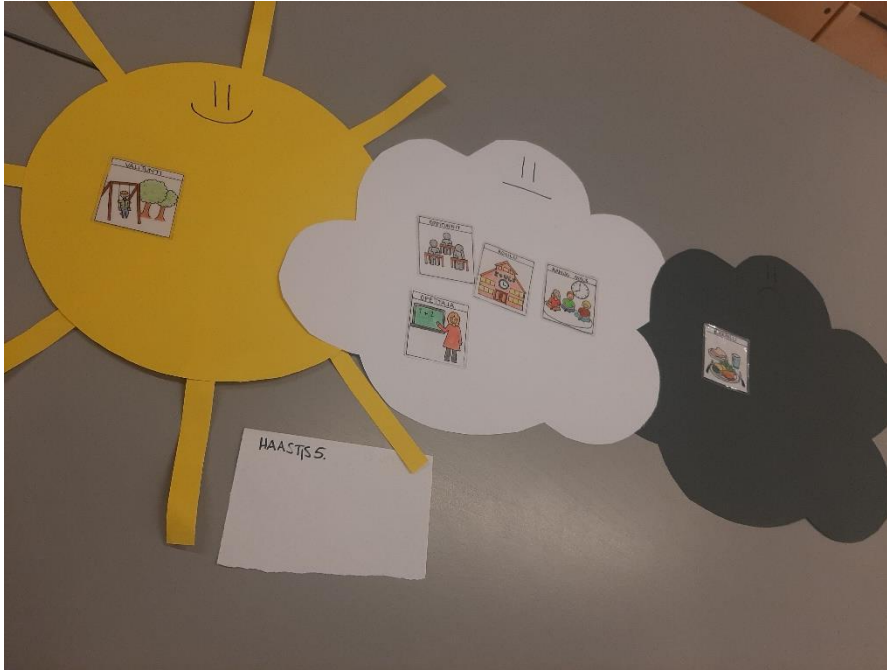
KUVA 2. Toinen haastateltava asetti ruokailun, aamun avauksen, opettajan sekä välitunnin keltaiselle auringolle ja koulun sekä oppitunnit valkoisen pilven päälle.

KUVA 3. Kolmas haastateltava asetti aamun avauksen, välitunnin sekä ruokailun keltaisen auringon päälle, valkoisen pilven päälle hän asetti koulun sekä opettajan, ja mustan pilven päälle hän asetti oppitunnit.

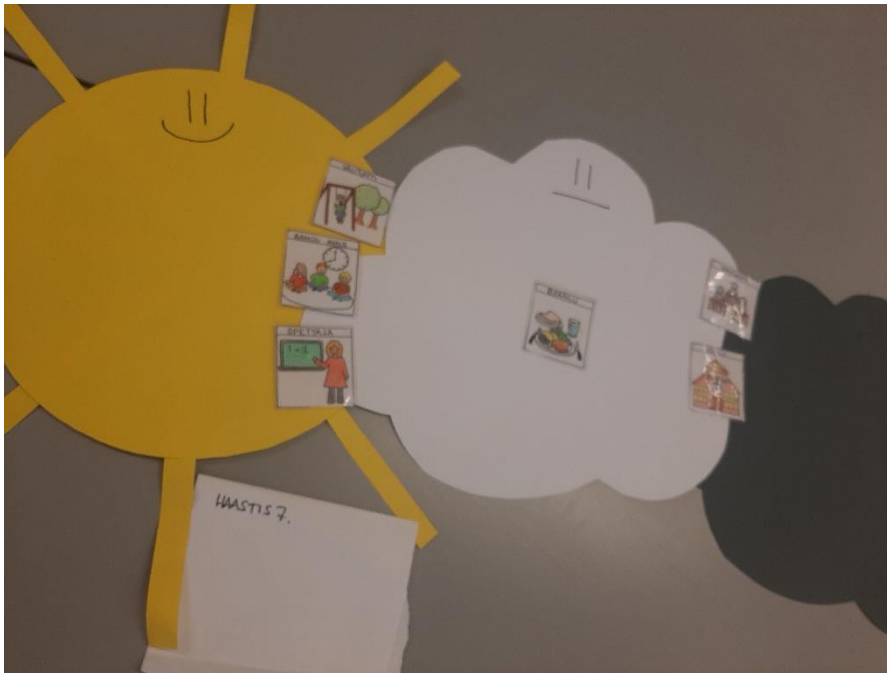
KUVA 4. Neljäs haastateltava asetti keltaisen auringon päälle koulun, aamun avauksen, välitunnit, oppitunnit sekä opettajan ja valkoisen pilven päälle hän asetti ruokailun. Musta pilvi jäi häneltä tyhjäksi.

KUVA 5. Viides haastateltava asetti keltaisen auringon päälle välitunnit, valkoisen pilven päälle hän asetti koulun, oppitunnit, aamun avauksen sekä opettajan, ja mustan pilven päälle ruokailun.

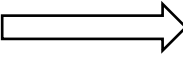
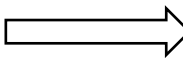

KUVA 6. Kuudes haastateltava asetti keltaisen auringon päälle aamun avauksen sekä ruokailun, keltaisen auringon ja valkoisen pilven väliin hän asetti välitunnit, valkoiselle pilvelle hän asetti oppitunnit, ja valkoisen ja mustan pilven väliin hän asetti koulun ja opettajan.

KUVA 7. Seitsemäs haastateltava asetti keltaisen auringon ja valkoisen pilven väliin välitunnit, aamun avauksen ja opettajan, valkoiselle pilvelle hän asetti ruokailun, ja valkoisen ja mustan pilven väliin hän asetti koulun sekä oppitunnit.

LIITE 8. Esimerkki analysista

Alkuperäisilmaisu		
"En koe, että sellaisia on."	esteitä/haasteita ei ole	<p>Suurin osa vastaajista piti lasten osallisuuden toteutumisen esteenä tai haasteena lapsen erityisyyttä tai huonoa käytöstä. Yhden vastaajan mielestä ajanpuute voi olla esteenä. Yhden mielestä haasteita tai esteitä osallisuuden toteutumiselle ei ole. Kaksi vastaajaa eivät osanneet nimetä yhtään estettä tai haastetta.</p>
"Ei tule mieleen." "En tietää."	ei osaa sanoa	
"(poika) on hyvin omapäinen ja vilkas lapsi. Joten jos (poika) käyttäytyy huonosti, niin (poika) ei välttämättä pääse tekemään jotakin kivaa." "Lapsen erityisyyden." "Kehitysvamman takia vaikea osallistua." "Lapsen oman haluttomuuden ja/tai kykenemättömyyden"	lapsen erityisyys ja huono käytös	
"Lähinnä ajan puute näiden asioiden fasilitointiin luokassa."	ajan puute	